

LA HISTÒRIA DEL PALAU DELS CENTELLES AL SEGLE XX A TRAVÉS DE LA FIGURA D'EGIL FISCHER I EL SEU LLEGAT

ELENA CANTO MUÑOZ
Llicenciada en Història

1. INTRODUCCIÓ

La història que ací es presenta, tal com esmenta el títol, és la història del palau dels Centelles d'Oliva al s. xx a través del llegat documental i gràfic d'Egil Fischer. Una història que sorgeix del somni del dit arquitecte danès per crear un Museu d'Art Espanyol a Copenhaguen. Una idea que acabà frustrada però que marcà, tant la vida del seu promotor com la de la localitat i la del seu monument.

Una història que, abans de presentar, cal, d'una banda, contextualitzar i, d'altra, acostar al lector a la manera en què el llegat s'aglutinà i arribà al nostre municipi.

El palau dels Centelles dominà la localitat d'Oliva des del s. XIII, quan amb la presa del territori per part de Jaume I, aquest erigí una torre de vigilància, la torre de l'Homenatge (Peiró i Cots, 1997, 80). A ella, posteriorment, se li incorporà un castell gòtic, seu dels senyors feudals de la vila, que finalment els Centelles convertiren en un palau comtal.

D'aquesta manera, el monument es convertí en una fortalesa inexpugnable, que arribà a albergar un dels exemples més importants del territori valencià on s'entrellaçaven els elements arquitectònics gòtics amb les sumptuoses decoracions renaixentistes.

Fou llar dels comtes d'Oliva fins a les acaballes del s. XVI quan, amb la mort de l'última comtessa de la família dels Centelles, Magdalena de Centelles, en 1596, començà la seua època de decadència i desmantellament.

Al llarg dels ss. XVII, XVIII i XIX, el palau allotjà diferents personalitats de la política del moment i diversos ordes religiosos, fins a arribar a mans de la casa nobiliària dels Osuna. Aquesta família, a finals del s. XIX, va decidir vendre'l, fet que precipità, encara més, el seu deteriorament. Fou aleshores quan s'obrí un carrer pel centre del monument (actual carrer del Palau) que el dividí en dues meitats. Dues parts que, al mateix temps, foren seccionades en habitatges, amb la qual cosa gran part de l'ornamentació del palau va quedar a càrrec del millor postor (González, 2010, 45-46). En aquell moment, entrat

ja el s. xx, fou quan arribà E. Fischer a la localitat i emprengué el seu projecte, que, com hem dit, entrelaçà la seua vida amb Oliva i el palau.

Tot i que, ja des de finals del s. xvi, el palau dels Centelles inicià aquest nefast període de decaïment, gran part de la historiografia del s. xx qualificà de tràgic el desmantellament executat per E. Fischer en 1918 i creà al voltant de la seua persona una imatge negativa d'espoliador, que, com aviat veurem, en part distava de la realitat, ja que, de no ser per la seua empresa, hui no podríem conèixer gran part del palau.

E. Fischer, un enamorat de l'art espanyol, quedà en 1917 perplex del que havia sobreviscut fins aleshores del monument i amb l'objectiu d'endur-se part d'aquest, per a emprar-lo en el seu projecte de Museu d'Art Espanyol, es dedicà juntament amb Vilhelm Lauritzen a documentar, a través de plànols i fotografies, tots aquells elements que volia traslladar.

Aquesta documentació gràfica, juntament amb diferents missives i documentació oficial que intercanvià, posteriorment, amb l'objectiu d'aconseguir que el seu projecte s'acomplira, és el que ací presentem i ens serveix per a acostar-nos al palau que hui en dia es troba pràcticament desaparegut.

La dita documentació, juntament amb aquells elements arquitectònics que E. Fischer s'endugué —abans que fos declarat Monument Arquitectònic i Artístic en 1920—, quedaren “dormits” fins que el seu ajudant —V. Lauritzen— decidí viatjar a Oliva en 1978.

Aquest arquitecte danès, amb noranta anys, emprengué un viatge a la localitat valenciana, en companyia de la seua filla per a retrobar-se amb el palau i mostrar-li on havia treballat quan era jove. El que menys esperava trobar-se V. Lauritzen era el que va poder contemplar amb els seus propis ulls: el monument havia desaparegut pràcticament. Davant aquest fet, decidí reunir-se amb l'alcalde d'Oliva, Salvador Cardona, qui li explicà tot el que havia passat a la localitat perquè aquest s'hi trobara en aquelles condicions. Fou aleshores quan V. Lauritzen comprengué la importància de la documentació que ells havien realitzat i marxà cap a Copenhaguen decidit a recopilar-la (Müller, 1999, 22; Müller, 2013, 32).

Ja allí, es dedicà a reunir tot el que trobà i decidí preparar un informe que s'encarregà de traduir amb l'esperança que arribara a Oliva (Müller, 2013, 32). Uns documents i uns informes que, malauradament, no arribaren a Oliva fins al 2010.

La seua investigació el dugué fins a la viuda d'E. Fischer, Olga Fischer, qui, en conèixer la notícia de la pràctica desaparició del palau, es posà en contacte amb l'alcalde d'Oliva, Salvador Cardona, per a oferir-li a la localitat la donació de tota la documentació que ella conservava a la seua mort. Un

oferiment que l'ajuntament acceptà de bon grau (fig.1),¹ però que mai no es dugué a terme.

A les acaballes del 1980, la conservadora del departament de Museus de la Hispanic Society of America (a partir d'ara, HSA),² Priscilla Müller (Bredsley, 2000, 11), va rebre el catàleg d'una subhasta que anava a fer-se a la Galeria Christie's de Londres. Dintre d'aquesta, el lot 42 estava format per dues seccions del fris de la Sala d'Armes, dos relleus semicirculars i una secció d'un enteixinat policrom del palau (Müller, 2013, 32-33; Müller, 1999, 21-22).

Fou, aleshores, quan la conservadora inicià una tasca d'investigació prèvia. Una feina que l'acostà a la figura d'E. Fischer, al seu projecte i a l'estat en què es trobava el palau dels Centelles d'Oliva en aquell moment. Amb tota aquesta informació, i amb la constatació de la riquesa del fris, la institució novaïorquesa es decidí a adquirir el lot. Ja a Amèrica, es catalogaren les peces i s'inicià una tasca d'estudi que, a poc a poc, apropà P. Müller a les figures de V. Lauritzen i O. Fischer.

En 1982, amb motiu de la reunió del Consell Superior d'Investigacions Científiques de Madrid, la conservadora de la HSA viatjà a Espanya. Allí, li presentaren el Sr. Joaquín Serra Belda, de València, persona interessada en el tema del palau, que la va acompanyar a Oliva, on es reuní amb Salvador Cardona. L'alcalde, amablement, li ensenyà el recinte i li contà la visita de V. Lauritzen en 1978 (Müller, 1999, 22).

Tota aquesta informació féu que P. Müller dirigira el seu estudi cap a Dinamarca. Així, el mateix 1982, la conservadora posà rumb a Copenhaguen, on va poder fotografiar i fotocopiar el material que V. Lauritzen havia dipositat a la Kunstakademiets Bibliotek. A més a més, aconseguí reunir-se amb ell, qui li contà la seua experiència a Oliva de primera mà i li mostrà tot el material que havia pogut compilar fins a la data (Müller, 1999:23).

En aquell viatge, P. Müller també tingué la sort de poder entrevistar-se amb la viuda d'E. Fischer, Olga Fischer, qui la va rebre de manera expectant i amb il·lusió, en veure el seu interès per la feina del seu home. Aquesta deixà que fotografiara els documents que ella guardava i li va permetre traure còpies de les fotografies que tenia (Müller, 1999, 23-24).

1. Arxiu Documental del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, núm. d'inventari 2010CEF007 i 2010CEF008. D'ara endavant, les cites a ell es faran sols amb el núm. d'inventari.

2. Institució novaïorquesa creada per l'hispanista Archer Milton Huntington en 1904, amb la intenció de "condensar el alma de España en contenidos, a través de obras de la mano y del espíritu" (Bredsley, 2000, 11; Del Álamo, Bendala i Maier, 2009, 21). Un projecte que pretenia fer arribar la cultura hispana a Amèrica, idea que es féu realitat el 20 de gener de 1908 amb la inauguració del Museu Espanyol (Coddington, 2000, 31).

Quatre anys després, ja en 1986, O. Fischer es tornà a posar en contacte amb P. Müller quan trobà nous dibuixos del palau. Uns dibuixos que la conservadora estudià i que, finalment, foren cedits a la HSA, juntament amb la resta de documentació que O. Fischer conservava l'any 1987 (Müller, 1999, 24; Müller, 2013, 33).

Aquell mateix any, la Kunstakademiets Bibliotek també decidí cedir a la institució novaïorquesa el que V. Lauritzen³ havia dipositat en ella i, tres anys més tard, O. Fischer els donà també tres monedes que el seu home havia trobat al palau. D'aquesta manera, fou com es creà el “Llegat d'Egil Fischer”, que presentem i que quedà aglutinat a la HSA en 1989.

En 1996, amb motiu de l'article “The Oliva Palace of the Centelles. Activities of Egil Fischer and Vilhelm Lauritzen”, publicat per P. Müller dins del núm. 18 de la revista danesa *Architectura*, Antoni Esteve —president de l'aleshores recentment creada Associació Cultural Centelles i Riusech—⁴ decidí posar-se en contacte amb la conservadora.

Amb data de 5 de novembre de 1996, li envià una missiva on, a banda d'interessar-se pel seu article, li explicà la finalitat per la qual s'havia creat l'associació i els projectes que tenien en ment. Aquesta carta fou rebuda per la conservadora amb gran interès, fet que es constata amb la seua ràpida resposta deu dies després. Amb data de 15 de novembre d'aquell mateix any, P. Müller contestà a A. Esteve i li mostrà el seu entusiasme, tant per la creació de l'associació com pels projectes esmentats, davant dels quals afirmà que estava disposada a participar. Tal és així que concloué la carta oferint a A. Esteve una possible entrevista, aprofitant el seu proper viatge a Madrid. Una oportunitat que el president de l'associació no dubtà a acceptar.⁵

D'aquesta manera, ambdós es reuniren a finals del mes de novembre a Madrid. A. Esteve li exposà les activitats projectades per la institució i li oferí, de manera personal, participar en elles. La convidà a formar part, tant del llibre que estaven fent sobre el palau, *El Palau dels Centelles d'Oliva: recull gràfic i documental*,⁶ —amb motiu del 550 aniversari de la concessió del títol de comte a Francesc Gilabert de Centelles i de vila comtal a la localitat d'Oli-

3. V. Lauritzen va faltar en 1984.

4. Institució creada al novembre de 1995 amb l'objectiu de promoure la recuperació i la difusió de la memòria històrica del palau d'Oliva i de la família dels Centelles (informació cedida per Antoni Esteve).

5. Informació extreta de la carta del 5 de novembre de 1996 d'A. Esteve dirigida a P. Müller i la contestació d'aquesta del 15 de novembre (cartes que A. Esteve ha permès consultar i emprar per a la realització d'aquest article).

6. Llibre que es presentà l'11 de desembre de 1997, amb la presència de P. Müller al Centro Olivense (informació cedida per Antoni Esteve).

va— com de les jornades sobre la història dels Centelles i el comtat d'Oliva que s'hi pretenien desenvolupar l'any 1999, juntament amb una exposició referent al mateix tema (Müller, 1999, 24).

P. Müller, tal com ja li havia fet saber en la carta enviada, acceptà gràtament aquest oferiment. A més, li contà la manera en què havien reunit tot el llegat a la HSA i l'informà de la possibilitat que aquest material fóra cedit a Oliva, sempre que fos sol·licitat de manera oficial i es garantira la seua conservació en un lloc adequat.⁷

Fou així com sorgí un nexe d'unió entre la institució novaïorquesa i la nostra localitat, a través de les figures de P. Müller i A. Esteve, respectivament. Ambdós seguien cartejant-se i arran d'aquest contacte sorgí l'exposició conjunta entre la HSA i Oliva. Una exposició que, gràcies al suport de Joan Gavarra, s'englobà dins del programa cultural europeu “Civitas Europa”,⁸ que portà lligada, a més, la publicació d'un catàleg dels plànols i dibuixos del palau realitzats per E. Fischer i V. Lauritzen.⁹

L'exposició dugué per títol “El Palau dels Centelles d'Oliva”, a Oliva, i “The Renaissance Palace of Oliva”, a Nova York. S'inaugurà el 23 de febrer de 1999 a la rehabilitada cripta de l'església de Santa Maria la Major d'Oliva i fou la primera vegada que es mostraren alguns dels documents originals del llegat. Uns documents que, juntament amb dues llunetes, corresponents a una de les sales del palau, procedents de la HSA, altres peces procedents del Museu de Nules i les columnes de la galeria central del monument, conformaren el nucli d'aquesta exposició temporal que va concloure el 3 d'abril de 1999 per a viatjar a Nova York, on s'inaugurà —per part de l'aleshores Infanta Elena— el 18 de novembre de 1999 i es pogué contemplar fins al 30 de gener del 2000.¹⁰

Aquest apropament afavorí, a més, l'inici de les negociacions per a la cessió de tot el llegat d'E. Fischer a Oliva. Uns tràmits que s'iniciaren en 2007 i que, després d'un procés de llargues consultes i reunions entre la HSA, l'Ajuntament d'Oliva, l'Associació Cultural Centelles i Riusech i el director tècnic del Museu Arqueològic d'Oliva, Vicent Burguera, propiciaren que el llegat fos cedit i vinguera a la nostra localitat en 2010 (fig. 2).

7. Informació cedida pel president de l'Associació Cultural Centelles i Riusech, Antoni Esteve.

8. Programa d'exposicions, conferències, congressos i altres actes culturals i cívics encaminats a redescobrir, rememorar i mostrar el passat dels valencians (carta del 26 de novembre de 1996 d'A. Esteve a P. Müller).

9. Catàleg publicat en 2013 sota el nom “El Palacio condal de Oliva. Catálogo de los planos de Egil Fischer y Vilhelm Lauritzen”.

10. Informació cedida pel president de l'Associació Cultural Centelles i Riusech, Antoni Esteve.

D'aquesta manera, podem dir que l'estudi que ací es presenta no hauria sigut possible sense aquella minuciosa feina de documentació realitzada pel danés E. Fischer i els seus ajudants, però tampoc sense la feina de recopilació iniciada per V. Lauritzen i O. Fischer, seguida per P. Müller i pel treball de l'Associació Cultural Centelles i Riusech i el seu president, A. Esteve, del director tècnic del Museu Arqueològic d'Oliva, Vicent Burguera, i de l'ajuntament de la localitat. Tots aconseguiren que, en 2007, la HSA cedira el llegat que, finalment, arribà a Oliva en 2010, on va quedar a l'abast dels investigadors esperant mostrar la seua història.

Amb aquesta finalitat és amb la que sorgí l'estudi que ací es presenta. Amb la intenció de fer una anàlisi històrica del llegat d'Egil Fischer, que ens acostara tant a la seua persona i al seu projecte com a la història del palau al s. xx, i amb l'objectiu final de donar-lo a conèixer a la societat i posar-lo en valor.¹¹

Conèixer la història del palau dels Centelles al s. xx, a través de la figura d'Egil Fischer mitjançant el seu llegat, per tal de difondre-la i enriquir així els coneixements sobre el passat de la nostra història, és aleshores l'objectiu principal d'aquest article. En ell tractarem de donar-li, a més, la rellevància que li pertoca, ja que aquesta etapa també forma part de la història del monument i li dóna una singularitat característica i única que cal evocar.

Tot això, a través d'un llegat, ampli i heterogeni, dels més importants que tenim, referent a un palau en gran mesura desaparegut. Un conjunt format per 113 plànols de l'immoble; dos quaderns de notes; dos àlbums de fotografies i alguna altra fotografia solta; part dels seus negatius; i un total de 182 documents.

L'Arxiu Documental¹² —conformat pels 182 documents— és extens i heterogeni. Està format per documents que van des de cartes i minutes a documents legals, retalls d'articles i algun telegrama. Alguns en castellà i altres en danés —i alguns en ambdós idiomes—, la majoria datats entre 1915 i 1951 (tot i que hi ha tres posteriors: dos de 1979 i un de 1987); tracten temes diversos que sempre tenen com a eix vertebrador el palau dels Centelles d'Oliva.

Juntament amb aquesta documentació, ens trobem els dos quaderns de notes d'E. Fischer, coneguts com *Notebook I* i *Notebook II*. En ells, l'arquitecte danés prengué notes al llarg de la seua estada a Oliva mentre treballà al pa-

11. Un estudi basat també en el Treball Final de Màster (TFM) de l'autora d'aquest article: *Historia de un sueño frustrado. El proyecto de Museo de Arte Español en Copenhague (Dinamarca), 1917-1950*, publicat per la Universitat Autònoma de Madrid.

12. Nom amb què la HSA nomenà el conjunt de documents escrits solts, que el Museu Arqueològic d'Oliva va mantenir i que ací també hem decidit emprar. D'aquesta manera, gastarem per a tot el llegat la divisió següent: Arxiu Documental, Àlbum Gran, Àlbum Menut, Fotografies Soltes, Negatius, *Notebook I*, *Notebook II* i Plànols i Dibuixos.

lau entre els anys 1917 i 1920. Aquestes anotacions estan escrites sobretot en danés, tot i que hi ha alguna menció en castellà; i la gran majoria van lligades a croquis i dibuixos que féu sobre algunes de les habitacions o detalls del palau. No obstant això, cal destacar les notes que prengué sobre els anteriors propietaris del monument, sobre els Centelles,¹³ i la cita textual de Teodor Llorente referent a Oliva i al palau, redactada en el volum II d'*España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Valencia*,¹⁴ que ens mostren la intenció d'E. Fischer de conèixer la història del monument prèvia a la seua arribada.

Pel que fa a les fotografies,¹⁵ aquestes es troben repartides entre un àlbum gran (amb 108 imatges), un àlbum menut (amb 58 instantànies), 40 fotografies soltes revelades en paper en blanc i negre o color sèpia i 77 negatius (plaques de vidre), on moltes d'elles es troben repetides.

Dintre de les fotografies i els negatius, veiem imatges de l'entorn del palau, però el gran nucli del llegat gràfic pertany a les seues habitacions, sobretot aquelles que més cridaren l'atenció del danés, i als seus detalls ornamentals que agradaren a E. Fischer. També podem veure algunes imatges referents a costums de la localitat, com el trillat del camp al Raval (fig. 3) o el tradicional porrat de San Antoni.¹⁶ Juntament amb aquestes, altres de monuments que no pertanyen a Oliva, com la del castell de Cocentaina o el portal del pati interior de la Llotja de València,¹⁷ entre altres, o alguns elements del palau ja desmunts i llestos per a endur-se (fig. 4), juntament amb una de V. Arnal,¹⁸ formen el conjunt gràfic del llegat gràfic d'E. Fischer.

Els plànols i els dibuixos del conjunt estan formats sobretot per plantes, alçats i perfils —amb les mesures pertinents preses— de les habitacions i

13. *Notebook I* del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari LA1104 núm. 9anv. i LA 1104 núm. 48anv. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari.

14. *Notebook II* del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari LA1105 núm. 3anv. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari.

15. Realitzades entre 1917 i 1920, època en què E. Fischer va romandre a la localitat d'Oliva.

16. Negatiu del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari AG010 Ng.58. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari.

17. Àlbum Gran del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari AG010 F. AG-108. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari.

18. Fotografies Soltes del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari AG010 F.S-25. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari.

els elements que més agradaren a l'arquitecte danés. Alguns van emmarcats; altres van disposats sobre paspartú; uns altres van disposats en carpetes; i alguns d'ells van solts. Aquests, juntament amb les diferents propostes d'edifici per a albergar el seu Museu d'Art Espanyol a Dinamarca, formen aquest grup.

Tot aquest conjunt textual i gràfic és el que forma el llegat d'E. Fischer, a través del qual presentem aquesta història, en què hem emprat com a fil conductor els documents de l'Arxiu Documental.

2. LA HISTÒRIA DEL PALAU AL S. XX A TRAVÉS DEL LLEGAT D'E. FISCHER¹⁹

L'arquitecte danés E. Fischer viatjà per primera vegada a Espanya, en 1904, com a estudiant. De la mateixa manera, tornà en 1913 becat per la Real Academia de Bellas Artes. Fou aleshores quan tingué contacte amb el nostre art, del qual quedà tan fascinat que sorgí en ell la idea de crear una “casa” —així ho denomina ell en una de les seues cartes (2010CEF082)— a Dinamarca, un museu d'art espanyol on poder mostrar aquest art, difondre'l i fomentar el seu estudi.

Amb aquesta finalitat, en 1916 tornà a Espanya, amb la intenció d'adquirir elements arquitectònics i decoratius que li permeteren dur a terme el seu projecte. Les peces que anava recol·lectant, decidí anar enviant-les a Copenhaguen, a la Real Acadèmia de Belles Arts de Dinamarca, de manera temporal, mentre realitzava la seua empresa, per tal que s'exposaren i s'hi donaren a conèixer als estudiants (p. 2, 2010CEF082).

Malgrat tot, la intenció d'E. Fischer anava més enllà. Ell no sols volia aconseguir l'objectiu de crear un museu d'art espanyol que albergara peces, sinó pretenia, a més, que el seu edifici estiguera format per elements arquitectònics propis d'aquest art. Per a complir el dit objectiu, necessitava conjunts més amplis que no eren fàcils d'aconseguir. Però la sort li somrigué quan, al gener de 1917, a E. Fischer li arribaren notícies al voltant d'un palau ubicat a la localitat d'Oliva, un monument gòtic renaixentista que, en part, estava a la venda.

En assabentar-se d'aquesta notícia, no dubtà d'anar a veure'l. En arribar allí, ell mateix conta que es va trobar un palau malferit: “durante los últimos cincuenta años no solo nada había sido hecho para su restauración y conser-

19. Tota la informació que a continuació es presenta s'ha extret de l'estudi del llegat d'Egil Fischer (presentat prèviament), que s'hi troba dipositat al Museu Arqueològic d'Oliva. Per aquesta raó, en algunes ocasions farem al·lusió explícita dels seus documents i, en altres, citarem entre parèntesis el número d'inventari del lloc d'on hem tret la dita informació a mode de bibliografia.

vación, sino que los propietarios juntamente con el tiempo y la intemperie habían trabajado sin cesar para acelerar su ruina” (p. 2, 2010CEF082).

Es trobà un monument que havia sigut dividit en sectors; un palau al qual se li havia obert un carrer pel seu centre i s’havia dividit en sectors (cases). Fet que havia suposat la destrucció de l’Escala d’Honor i part de la seua Galeria de Columnes i que, a més, havia deixat a la seua sort la decoració més fàcil d’extraure (p. 2, 2010CEF029). Tot i això, l’arquitecte danés va poder contemplar part del que havia sobreviscut al pas del temps; i allò li va valdre per a poder descobrir la majestuositat d’aquest danyat monument, que un dia havia sigut un dels primers edificis gòtics renaixentistes de València, seu de la família dels Centelles, amb la qual la localitat d’Oliva assolí una de les èpoques de major esplendor.

Fou així com E. Fischer trobà el que estava buscant per a realitzar la seua empresa. Al palau dels Centelles, trobà l’oportunitat de poder desenvolupar el seu projecte més ambiciós, de crear l’edifici del propi museu amb les parts que encara quedaven en peu del monument i, d’aquesta manera i al mateix temps, salvaguardar-lo de la seua possible futura desaparició. Ell mateix afirma que, de no haver-lo trobat d’aquesta manera, no hauria pensat desmuntar-lo, però arran de l’estat en què l’havia vist, el seu fi últim era salvar-lo traslladant les parts que d’ell quedaven amb cura, per a ubicar-les a Copenhaguen, on es poguera contemplar el seu art (p. 3, 2010CEF082).

Amb la dita intenció, podríem afirmar que el propòsit de l’arquitecte danés anà més enllà d’un interès individual; la seua idea tenia un rerefons pedagògic, que buscava donar a conèixer el nostre art a la societat escandinava, on a penes es coneixia, per tal de fomentar, així, el seu estudi i difusió (p. 1, 2010CEF082). D’aquesta manera, fou com s’enllaçà la història d’un arquitecte danés, E. Fischer, amb la del palau d’Oliva i la d’aquesta localitat.

Per a dur a terme la seua empresa, el primer que féu fou adquirir, el 20 de gener de 1917, uns fragments del palau —amb decoració— a l’antiquari Francisco Sanz Torres, qui li donà permís, mitjançant un contracte, d’arrancar els objectes que tingueren valor artístic o caràcter d’antiguitat, encara que això anara en detriment de l’edifici (p. 2, 2010CEF024).

Tanmateix, per tal de no tenir problemes a l’hora de desenvolupar el seu pla, E. Fischer decidí adquirir les cases en què s’havia dividit el palau i on es trobaven els béns que volia endur-se (p. 3, 2010CEF029; p. 3, 2010CEF082).

Aquestes cases foren adquirides al mateix Francisco Sanz Torres el 26 de gener de 1917, sota escriptura firmada davant el notari d’Oliva, Remigio Masià (2010CEF006). Uns béns que, dos anys abans, Francisco Sanz havia adquirit a alguns habitants d’Oliva mitjançant uns contractes privats que, més tard, s’havien corroborat amb les seues escriptures pertinents (2010CEF001

a 2010CEF005). Aquests habitatges es concentraven, sobretot, en la coneguda com a primera planta o planta noble, a les ales nord i sud del palau (p. 1, 2010CEF024).

Juntament amb aquestes adquisicions, E. Fischer també es disposà a llogar alguns immobles, de menor rellevància estilística —dintre del recinte del Palau— amb la pretensió de gastar-los com a magatzem per a les peces que anara desmuntant (LA1104 núm. 59).

Mentrestant, al llarg de tot aquest procés d'adquisició de les cases, E. Fischer anà desenvolupant també una feina d'investigació. S'interessà per la història del palau, per la dels seus anteriors habitants i es preocupà de conèixer la història i els diferents costums de la localitat d'Oliva.

Als seus quaderns de notes i en alguns dels seus documents solts, trobem un conjunt d'anotacions referents a la història del palau, a la història dels seus habitants i a la de la localitat d'Oliva. Un exemple és la ja citada transcripció del fragment del volum II d'*España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*. Valencia, que Teodor Llorente dedicà a Oliva i al seu palau, o la còpia del fragment de Gaspar Escolano provinent de la seua *Segunda parte de la decada primera de la historia de la insigne y Coronada ciudad y Reyno de Valencia* (fig. 5),²⁰ referent al monument i la seua localitat. Unes notes que s'uneixen a un conjunt d'altres, en danés, que van seguides de la seua cita bibliogràfica (LA 1104 núm. 48), i es completen amb alguns apunts referents als que foren habitants i amos del palau: uns dedicats als Centelles; altres, als Borja; i uns altres, que contenen com acabà en mans de la família Osuna (2010CEF049; 2010CEF045; 2010CEF048) (fig. 6).

Mostra del coneixement que E. Fischer arribà a tenir sobre la història del palau, la podem veure, a més, en la carta que l'arquitecte danés envià el 5 de desembre de 1920 al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts d'Espanya, on narra la decadència del palau des que la família dels Osuna decidí vendre'l i remarca que, de no haver-lo trobat d'aquella manera, ell no l'hauria emprat per al seu projecte (pp. 2-3, 2010CEF082).

D'aquesta manera, podem afirmar que E. Fischer arribà a tenir un ampli coneixement sobre la història del palau i la seua gent. Una labor que no es quedà en una mera investigació bibliogràfica. I és que l'arquitecte danés —al llarg de la seua estada a Oliva— es dedicà, a més, a prendre fotografies. Prengué imatges de les festivitats de la localitat, que ocorregueren mentre ell es trobava allí, com el porrat (AG010 NG.58) i els bous al carrer (AG010 NG.62). També prengué imatges de les feines que desenvolupava la gent del poble,

20. Tot i estar aquest fragment dintre de l'Arxiu Documental, podria ser un full arrancat d'un dels quaderns de notes per la seua grandària i el tipus de paper.

com el trillat del camp (AG010 NG.57). Però, sobretot, el que més fotografia fou el marc geogràfic —el més ampli i el més proper— del palau. D’una banda, va prendre instantànies des dels diferents punts cardinals de les rodalies de la localitat, amb la intenció d’ubicar el palau dins d’aquesta i tenir imatges del monument des de diferents perspectives (fig. 7). D’altra banda, va prendre fotografies dels voltants més propers al palau (fig. 8); i d’altres que féu des del seu interior, on es pot apreciar el seu entorn.

Tota aquesta feina de recopilació de dades documentals i gràfiques s’hi desenvolupà al llarg d’uns mesos, des de la seua arribada a Oliva fins al maig de 1917. Fou, aleshores, quan E. Fischer decidí posar rumb de nou a Dinamarca per a poder realitzar les gestions burocràtiques necessàries i complir el seu somni de crear un Museu d’Art Espanyol a Copenhaguen (p. 4, 2010CEF082).

Per a tal fi, envià una carta al Ministeri d’Interior de Dinamarca, amb data de 25 de gener de 1919, en què demanà l’adquisició d’uns terrenys cèntrics prop del palau de Frederiksberg, a Pile Allé, per a poder construir el seu museu. Un museu que descriu d’aquesta manera:

Las alas Sur y Este respectivamente, que darán hacia el término del Club Deportivo y la Pileallé, serán de un piso de alto y provistas de soportales que se abrirán al jardín, visibles desde el Frederiksberg Have y de la Colina de este Palacio Real. El ala Norte, que formará rectángulo con la Pileallé, será casa de vivienda propiamente dicho; será de dos pisos con un remate de una clase de torre encima, del estilo gótico “cuadrado” donde cabe el friso. El jardín, junto con los soportales, servirán de estancia al aire libre; allí se alzarán, entre otras cosas, dos columnas de mármol, de 5 metros de alto” (p. 4, 2010CEF011) (fig. 9).

Malauradament, la resposta a la dita petició no fou l’esperada. Dos mesos després d’aquesta, E. Fischer tingué notícies del Ministeri de l’Interior danés, a través d’un ofici, en què li comunicaren que les propietats adequades per a dur a terme el seu projecte —les cases núm. 10 i 12 de Pile Allé— estaven llogades i, per tant, no el podia dur a terme. Tot i això, afegiren que si, en algun moment, els inquilins abandonaven les dites propietats, la seua petició es tornaria a tenir en compte (2010CEF018).

Davant aquesta resposta, E. Fischer, lluny de desanimar-se, es disposà a buscar el suport de diferents institucions culturals del seu país i a formar un grup de treball de gent preparada, perquè fóra amb ell a Oliva a ajudar-lo en les labors de documentació, de presa de mesures i planificació de les restes que li interessaven del palau per a poder reconstruir-les posteriorment a Copenhaguen (p. 4, 2010CEF082).

Pel que fa al primer punt, entre les institucions daneses a què demanà suport, va rebre l'aval del director de l'Acadèmia de Belles Arts, Sr. Storck (2010CEF013); del director del Museu Nacional de Dinamarca, Sr. Mackeprang (2010CEF014) i del director del Museu d'Artesania Artística, Sr. Emil Hannover (2010CEF014). Els dos últims, fins i tot, arribaren a presentar davant del Ministeri d'Instrucció Pública el seu suport al projecte (2010CEF019).

Quant al segon punt, E. Fischer aconseguí convèncer un conjunt format per un arquitecte del Museu Nacional de Dinamarca, el senyor Mogens Clemmensen; un especialista en Art i Història de l'Arquitectura, el seu nebot Kjartan Fischer i un jove estudiant d'arquitectura de l'Acadèmia d'Art de Copenhaguen, Vilhelm Lauritzen. Tots junts formaren el que ells mateixos denominaren la “brigada danesa” i arribaren a Oliva el 15 de novembre de 1919 i s'hostatjaren en la posada de la Fonda Olivense (p. 3, 2010CEF029). En arribar allí, a la brigada danesa li passà el mateix que a E. Fischer: es trobà un monument malferit, però que encara conservava part del que un dia fou. V. Lauritzen el defineix així:

Parecía nada más que una paredes ruinosas, y sólo en muy pocos sitios se podía distinguir restos del esplendor de tiempos pasados. Fragmentos de tres (de las cuatro) torres esquineras redondas indicaban los extremos de la planta. El piso bajo contaba con varias bóvedas sostenidas por arcos que formaban el principal. El piso bajo había sido dividido en apartamentos pequeños, alquilados a campesinos [...] Vivían allí con su ganado, mulos, cabras y gallinas [...] Estas bóvedas, que originalmente cubrían los establos, cocheras, almacenes y depósitos de armas, soportaban el suelo del piso principal. En éste, la sala de armas era la habitación central, rodeada de varias salas más pequeñas unidas por puertas abundantemente ornamentadas de estuco o alabastro (p. 4, 2010CEF029).

Ja establits a Oliva, començaren de nou les feines de documentació del palau. Per a desenvolupar aquesta tasca, empraren un sistema organitzat i sistemàtic. D'una banda, fotografiaren les peces que es volien endur, tant al seu lloc d'origen com després, quan ja havien sigut desmuntades i estaven preparades per a ser embalades i traslladades. D'altra banda, s'encarregaren de realitzar els plànols de les dites peces —dels seus alçats, plantes i perfils—, amb les seues mesures i divisions pertinents per a dur a terme el seu desmuntatge de la forma menys nociva possible per a la peça i per a poder saber reconstruir-la després a Dinamarca (fig. 10).

Dintre del recinte del palau, documentaren la coneguda com la Galeria de Columnes, formada per dues plantes, de la qual E. Fischer ja havia rea-

litzat, al seu quadern de notes, alguns croquis i anotacions. Aquests, aleshores, es completaren amb diversos plànols i imatges de les seues arcades i columnes.

També s'encarregaren de plasmar la “galeria corrida de la gran torre”, a través de plànols,²¹ i la citada i desapareguda Escala d'Honor —que donava pas a la planta noble del palau—, de la qual fotografiaren una de les seues portes: la que donava pas a la dita planta.

De la planta noble, és d'on procedeix el major nombre de la documentació gràfica, tot i que també prengueren algunes imatges i plànols de les habitacions de les plantes superiors²² i de la denominada Torre del Palomar.²³

De la planta noble, documentaren sobretot les habitacions ubicades en l'àrea nord-est i nord-oest, espais que comprenien els sectors que E. Fischer havia adquirit.

L'arquitecte numerà les sales de l'1 al 20, tal com podem apreciar en els seus quaderns i en dos dels seus plànols (LA 1106 i LA 1109bis). A més, s'encarregà d'assignar números a les seues portes i finestres (LA 1109) per a mantenir un control i, així, poder distingir-les i localitzar-les de manera més ràpida (fig. 11).

Les habitacions numerades de l'1 al 10 foren les menys documentades —probablement per la seua menor importància estilística i pitjor conservació—, mentre que les sales numerades de l'11 al 20 foren les més documentades. Des de la sala amb enteixinat quadrangular (sala 11); la sala d'enteixinat romboïdal (sala 12); la capella (sala 13) i la seua contigua (sala 14); la sala que destacà per la seua volta amb l'escut heràldic dels Centelles (sala 15); el gabinet de decoració renaixentista (sala 16); la sala amb volta estrellada (sala 17); la Sala d'Armes (sala 18); la galeria (sala 19); fins a la sala 20, que era la que en aquells moments donava pas a les estances de la planta noble, totes foren àmpliament documentades.²⁴

De totes elles, prengueren un elevat nombre d'imatges, plànols i croquis. Sobretot, de detalls dels seus sostres, frisos, voltes i portes; primer, al seu

21. Plànols del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari LA 1127; 1130 a 1135; i LA1188 a LA1190. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari.

22. LA 1108; LA 1105 núm. 8 anv. i LA 1105 núm. 10 anv.

23. Àlbum Menut del Llegat d'Egil Fischer del Museu Arqueològic d'Oliva, amb núm. d'inventari AG010 F.AP-46. D'ara endavant, les cites d'aquest conjunt es realitzaran sols amb el núm. d'inventari. AG010 F.AG-72; AG010 NG. 5; LA 1105 núm. 11 anv.; LA1185; 1186.

24. Noms que E. Fischer emprà per a referir-se a elles dins dels seus àlbums.

lloc d'origen i, després, ja desmuntats i llestos per a empaquetar i ser enduts a Dinamarca.²⁵

Per a posar un exemple de la documentació presa d'aquestes sales —i fugint de la ja coneguda i estudiada Sala d'Armes—, podem esmentar el cas de la sala 12, una sala que destacà pel seu enteixinat romboïdal i fou àmpliament documentada per E. Fischer. D'aquesta, l'arquitecte danés va prendre fotografies que ens mostren parcialment la sala.²⁶ També va prendre imatges i dibuixà les seues portes, tant les que donaven pas a ella, com el revers d'elles, per les quals s'eixia de la dita habitació. D'aquesta manera, documentà amb fotografies i plànols les portes que ell nomenà com la núm. 27²⁷ i el seu revers la núm. 28,²⁸ que la unien amb l'escala (sala 20); la núm. 11²⁹ i revers núm. 12,³⁰ que la unien amb la sala amb artesanat quadrangular (sala 11); i la núm. 13³¹ i revers núm. 14,³² que la comunicaven amb la capella (sala 13). D'aquestes, a més, realitzà algunes imatges de detalls dels seus ornaments³³ i d'alguns dels seus capitells ja desmuntats.³⁴

Com no podia ser d'altra manera, de la sala 12, E. Fischer també documentà el seu enteixinat romboïdal tan característic³⁵ (fig. 12) i la seua finestra (finestra núm. 4), de la qual trobem un plànol³⁶ juntament amb dues imatges dels seus capitells ja desmuntats.³⁷

D'aquesta manera, els danesos anaren documentant i realitzant les feines de desmuntatge de les peces fins al 17 d'abril de 1920, data en què l'alcalde de la ciutat d'Oliva ordenà que s'aturaren provisionalment les labors i comunicà a E. Fischer que el palau anava a ser declarat Monument Nacional (p. 2, 2010CEF024; p. 4, 2010CEF082). Fou, aleshores, quan començà l'etapa de declivi del somni del danés, que a poc a poc anà convertint-se en un malson.

25. Al TFM d'aquesta autora, ja citat, podem veure més ampliada la informació sobre tota la documentació referent a cadascuna de les sales i elements que E. Fischer registrà per a endur-se a Dinamarca. Tant en el seu capítol 7, com en l'Annex I.

26. AG010 F.AG-77 i AG010 F.AP-19.

27. AG010 F.AG-33; AG010 NG.35; LA1124 i LA1175.

28. AG010 F.AG-64; LA1143 i LA1144.

29. LA1137 i LA1139.

30. LA1138 i LA1139.

31. AG010 F.AG-63; LA1145 i LA1146.

32. AG010 F.AG-61; AG010 NG.33; LA1147 i LA1148.

33. AG010 F.AG-34; AG010 F.AG-35; AG010 F.AP-29 i AG010 NG.34.

34. Porta 27: AG010 F.AG-36 a AG010 F.AG-38; AG010 F.AP-30 i AG010 NG.36.
Porta 14: AG010 F.AG-60 i AG010 F.AG-62.

35. AG010 F.AG-48; AG010 F.AP-4; AG010 F.S-31; AG010 NG.55; LA1114 a LA1117.

36. LA1196 a LA1197.

37. AG010 F.AG-76 i AG010 F.AG-78.

Davant d'aquest contratemps, el nostre protagonista no s'hi rendí, tot i que de sobte marxà a Dinamarca i els problemes se li anaren acumulant amb el pas del temps. Al problema ja esmentat de la falta d'un espai per a ubicar el seu Museu d'Art Espanyol a Copenhaguen, a E. Fischer se li succeïren els problemes, tal com mostra la correspondència que li envià V. Lauritzen entre 1919 i 1920 des d'Oliva (2010CEF019). V. Lauritzen li comenta, a les seues cartes, com els amos de les altres parts del palau s'alertaren del desmantellament dels sostres de les seues possessions i l'amenaçaren i el dugueren a judici. En concret, fou José Costa Recio, segons E. Fischer “un arquitecto espanyol que según se decía había sido desterrado desde Madrid al gobierno provincial”, qui duqué el tema al ministeri a Madrid (p. 5, 2010CEF029). Fruit d'aquesta cuita, V. Lauritzen va rebre un ofici per part de l'alcalde d'Oliva dirigit a E. Fischer, pel qual se li comunicava l'ordre del governador civil, del 21 d'abril de 1920, de parar l'enderroc i no alienar més el palau (2010CEF067).

A aquest problema, se li afegí l'accident amb un jove aprenent, que desgraciadament va tenir un tràgic final. Aquest fet li suposà a E. Fischer una sèrie de litigis, tant amb els metges com amb la família del jove,³⁸ i, juntament amb tot açò, el clima econòmic, polític i social d'Espanya canvià i es va prohibir la venda d'antiguitats espanyoles (p. 6, 2010CEF029).

La situació era tan delicada que V. Lauritzen —en una missiva que envià a E. Fischer el 3 de maig de 1920— s'acomiadà dient: “Espero que no tarde en escribirme porque deseo salir de esta cárcel” (2010CEF070 [original en danés]; 2010CEF021 [en castellà]).

Així que no és d'estranyar que l'última carta que tenim de l'ajudant V. Lauritzen destinada a E. Fischer (datada el 17/05/1920) fóra enviada des de Barcelona —des de l'Hotel Internacional— i, en ella, li confirmava la seua eixida d'Oliva el 15 de maig de 1920 (2010CEF022 [traducció de l'original]; 2010CEF072).

A partir d'aquest moment, E. Fischer —que amb tots aquests contratemps tenia la intenció de seguir lluitant pel seu somni, pel seu Museu d'Art Espanyol a Copenhaguen— començà a cartejar-se amb Vicent Arnal. Aquest era un jove natural d'Oliva que conegué l'arquitecte danés en una de les seues primeres visites a la localitat. Una persona que es va convertir en un bon amic, que acollí a ell i als seus companys de viatge (la brigada danesa) i que amb la partida d'E. Fischer i V. Lauritzen d'allí fou l'encarregat de dur a terme tots els assumptes de l'arquitecte referents a les seues possessions del palau (fig. 13).

38. 2010CEF021; 2010CEF022; 2010CEF029; 2010CEF071; 2010CEF074; 2010CEF081.

V. Arnal s'encarregà, des d'aleshores, d'informar a E. Fischer de les novetats provinents del palau. D'aquesta manera, fou la persona que li comunicà —en una de les seues primeres cartes (2010CEF075)— la seua declaració com a Monument Arquitectònic i Artístic, sota la Real Ordre de 23 de juliol de 1920. Un comunicat que li féu arribar (2010CEF078), juntament amb una sèrie de retalls de premsa: un, referent a la declaració (2010CEF032) (fig. 14); i d'altres, previs a aquella (2010CEF031; 2010CEF033).

Amb aquesta declaració, el palau dels Centelles d'Oliva passà a estar subordinat a l'Estat i, tot i que la propietat seguia sent dels seus amos anteriors, fou un gran colp per a E. Fischer i el seu projecte. No obstant això, lluny de resignar-se i de deixar de banda el seu somni, seguí lluitant per a aconseguir-lo, intentant esquivar tots els imprevistos que havien sortit i els que aparegueren arran d'aquest fet.

E. Fischer va haver de fer front a problemes que encara persistien en el temps, com el cas de l'obrer accidentat i altres de nous. Pel que fa al cas de l'obrer, aquesta vegada el litigi sorgí en relació amb els honoraris dels metges que l'havien atés (2010CEF081). V. Arnal així li ho féu saber en una carta del 19 de maig de 1920, on li explicava que un d'aquests metges li demanava un total de 1.040 pessetes pels serveis prestats, una quantitat que ell considerava massa elevada (2010CEF074), però que, malgrat tot, li aconsellava pagar, per tal de no arribar als tribunals, en una carta posterior (de novembre del mateix 1920), on li comentava que un altre dels doctors li demanava 400 pessetes més, sota l'amenaça de dur-lo davant dels tribunals si no pagava (p. 1, 2010CEF081).

Juntament amb aquest altercat, E. Fischer va haver de combatre contra problemes esdevinguts de les condicions climàtiques. Un dilema que es dilatà al llarg del temps, en què el danés i V. Arnal es cartejaren (1920-1950) i que s'hi produí en diverses ocasions per les pluges torrencials que caigueren a la localitat. Aquestes perjudicaren l'estat dels teulats, que necessitaren ser reparats, en primer lloc, per al manteniment del monument i els béns que aquest albergava, i, en segon lloc, per la seguretat dels habitants de les cases contigües a les seues possessions. Açò li suposà un esforç econòmic major (2010CEF074; 2010CEF081).

No obstant això, les despeses referents a l'estat del palau no sols li vingueren per les condicions climàtiques. V. Arnal, al llarg dels trenta anys en què estigueren en contacte, li comunicà en nombroses ocasions la necessitat d'establir un fons per al manteniment de les seues possessions. Unes despeses que s'unien a la necessitat de pagar als jornalers que treballaven per a resoldre els desperfectes (exemple: 2010CEF090) i que, a mesura que passava el temps, anaven creixent.

A més a més, als problemes del manteniment de l'edifici se sumaren els provinents de les peces que ell —juntament amb la brigada danesa— havia aconseguit desmuntar i guardar en les cases llogades, però que no li havia donat temps d'endur-se abans que aquest fóra declarat Monument Arquitectònic i Artístic.

Amb aquestes peces, en primer lloc, el danés es trobà lligat, ja que, d'una banda, no li permetien traure-les de territori espanyol i, d'altra banda, tampoc no el deixaven vendre-les dins de les seues fronteres per tractar-se d'un bé protegit (2010CEF074; 2010CEF081).

Però a més, en segon lloc, se li sumà el problema de l'espai on emmagatzemar-les, quan el Sr. Gilabert, propietari d'algunes de les cases llogades li reclamà que desocupara una d'aquestes. Així li ho féu saber V. Arnal, en una carta del 14 de gener de 1921. En aquesta, li explicà la voluntat d'aquest home, per tal que abandonara la casa núm. 7 del carrer Palau a principis de juliol (2010CEF090).

Davant aquesta proposta, el mateix V. Arnal, en una missiva posterior, animà E. Fischer que escrivira una carta al Sr. Gilabert per a demanar-li personalment l'arrendament de la dita casa un any més. Li aconsellà que fera al·lusió a la fragilitat de les peces i a la prohibició legal de traure-les (pp. 1-3, 2010CEF091). Però el Sr. Gilabert s'avançà i, abans que E. Fischer li demanara la pròrroga del contracte, aquest li envià una carta on li digué que estava disposat a arribar als tribunals si no desallotjava la seua possessió. Amb aquest plantejament, E. Fischer li envià una missiva en què argumentava la incapacitat de poder traure del dit immoble les peces dipositades, almenys fins que l'ajuntament o la diputació no hagueren exercit o denegat el dret a tanteig (2010CEF101).³⁹

Però aquest raonament no agradà al Sr. Gilabert, pel fet que E. Fischer tenia altres cases llogades —de la seua propietat—, on podia traslladar els béns (2010CEF103). Així que, finalment, aquesta cuita també acabà als tribunals (2010CEF107), on la sentència es resolgué en favor del Sr. Gilabert.

El resultat, en primera instància, es va deure a que V. Arnal no tenia acreditació legítima com a apoderat de les possessions d'E. Fischer (2010CEF109). Així que aquest decidí presentar al·legacions (2010CEF110) i, al mateix temps, demanava al danés la documentació necessària per a ser el seu apoderat (2010CEF111), una documentació que li fou enviada aviat (pp.1-2, 2010CEF116). La causa s'obrí aleshores, de nou, però aquesta vegada la justícia tampoc no es posicionà de la seua banda, tal com li ho féu saber V. Arnal

39. És un dret d'adquisició preferent per part de les administracions, que es pot executar quan el propietari d'un bé cultural declarat decideix fer una transmissió d'aquell.

a E. Fischer en la carta del 29 d'agost de 1921. En aquesta li adjuntà la sentència del 26 d'agost, una sentència davant la qual va protestar (2010CEF119), però que finalment s'executà i es va procedir al desnonament de l'immoble i els béns van haver de ser repartits per les diferents propietats d'E. Fischer (2010CEF128).

Davant de totes aquestes traves, V. Arnal intentà pal·liar la situació de manera diplomàtica. Així, recomanà a E. Fischer que fera partícips dels seus assumptes, tant a l'ambaixador de Dinamarca a Espanya com a l'ambaixador d'Espanya a Dinamarca, perquè l'ajudaren a fer front als seus problemes (p. 2, 2010CEF081). Ell, per la seua part, demanà ajuda a persones influents, com Luisa Vives (p. 4, 2010CEF091), cosina del diputat Federico Loygorri, natural d'Oliva, i la dona d'aquest (p. 2, 2010CEF092), per tal que li feren arribar al diputat la situació davant la qual es trobava el danés amb l'esperança que s'interessara pel tema i per la seua resolució.

E. Fischer, per la seua part, es posà en contacte amb el Ministeri d'Instrucció Pública i de Belles Arts d'Espanya. A aquesta institució, li presentà el seu projecte amb l'aval que li havien atorgat les distintes institucions daneses —prèviament citades (2010CEF086, 2010CEF087 i 2010CEF088)— i li presentà tres possibles solucions. En primer lloc, pregà que li permeteren seguir amb la seua feina de desmuntatge i exportació de les peces que inicialment volia endur-se a Dinamarca, per a realitzar la seua empresa i crear, així, el Museu d'Art Espanyol en aquella ciutat. En segon lloc, de no ser possible aquesta solució, establí la possibilitat que l'Ajuntament d'Oliva, la província de València o l'Estat espanyol compraren les seues possessions, amb la finalitat que aquestes es conservaren. Finalment, com a última opció, de no poder realitzar aquesta adquisició cap de les institucions citades, demanà poder vendre les parts de l'edifici amb valor artístic perquè foren col·locades en altres llocs d'Espanya i així es preservaren (pp. 4-5, 2010CEF082).

Malgrat els seus esforços per resoldre la qüestió, no fou aleshores quan quedà solucionada. Amb data de 7 d'abril de 1921, el ministeri li contestà la carta establint que, d'una banda, no podia endur-se els objectes a l'estranger i, d'altra, en relació al dret de tanteig que tenien l'ajuntament i la província, li féu saber que eren aquestes institucions de qui dependria la venda dels immobles (2010CEF094; p. 5, 2010CEF029).

Tots aquests contratemps feren que, a poc a poc, el somni d'E. Fischer anara convertint-se en un malson. Aquests li feren plantejar-se la venda de les seues possessions del palau. Ja no li importava si ho feia mitjançant el dret de tanteig o a través d'una venda a alguna altra persona física, encara que açò significara una pèrdua de diners. La situació ja començava a sobrepassar-lo per tantes despeses i tantes traves.

Així, davant la resposta del Ministeri d'Instrucció Pública, el 13 de maig de 1921, E. Fischer decidí escriure una carta a V. Arnal perquè aquest es dirigira a l'Ajuntament d'Oliva i a la Diputació de València, per a plantejar-los la qüestió referent al dret de tanteig. Per a tal cosa demanà 70.000 pessetes per tot el conjunt de béns mobles i immobles que posseïa (2010CEF098).

V. Arnal, seguint les indicacions d'E. Fischer, comunicà l'oferta a l'ajuntament, entitat que inicialment es mostrà interessada en la dita proposta i expressà la intenció de donar-li preferència a la compra. Amb aquesta resposta per part de l'ajuntament, el 22 de maig de 1921, V. Arnal es posà de nou en contacte amb l'arquitecte danés a través d'una carta en què, a més d'altres assumptes relacionats amb el palau i familiars, li esmentà la seua desconfiança que l'ajuntament fera ús del seu dret de tanteig i li explicà que, si aquesta institució no l'adquiria, per ordre del Ministeri de Belles Arts, l'oferta passaria a la diputació dins d'un termini de tres mesos.

V. Arnal desconfiava que la compra del palau per part de l'ajuntament es realitzara; i no anava massa desencaminat, tal com podem comprovar en la missiva que E. Fischer envià passats tres mesos, al mes d'agost. En aquesta, fruit de la falta de notícies respecte al tema, preguntà si l'ajuntament ja havia decidit alguna cosa o si havia fet arribar l'oferta de tanteig a la diputació (pp. 2-3, 2010CEF116).

La continuada absència de notícies respecte al tema, els mesos següents, i la intenció del danés per solucionar al més aviat possible el tema, feren que aquest decidira posar-se en contracte amb el Ministeri de Relacions Exteriors de Dinamarca.

Així, a principis 1922, E. Fischer envià una carta a Tage Bull, secretari de la legació danesa a Espanya.⁴⁰ En aquesta missiva, el posà al corrent de la seua situació amb el palau. En primer lloc, li adjuntà una sèrie d'informes que va creure pertinents a l'hora d'entendre la seua demanda. En segon lloc, presentada la seua causa, li féu una petició. Li escriví que, tal com establia la llei de patrimoni vigent,⁴¹ la resolució referent al dret de tanteig en relació a les seues possessions al palau que havia decidit vendre, ja havia d'haver-se publicat feia tres mesos, cosa que no havia sigut així. Argumentat aquest fet, l'arquitecte li sol·licitava que, com a representant de Dinamarca a Espanya, demanara explicacions al ministeri o a la Direcció General de Belles Arts, convençut que, donada la seua posició, aconseguiria fomentar i avançar en el seu assumpte i, així, posar fi al que s'havia convertit en el seu malson.

40. Representant del govern danés a Espanya.

41. Llei de Monuments Arquitectònics i Artístics, de 4 de març de 1915, i el seu Reial Decret de 25 d'agost de 1917.

En rebre aquesta carta, T. Bull realitzà els tràmits pertinents per a assabentar-se de com estava el tema a Espanya i intentar agilitzar el procés, però després d'haver fet les dites gestions, amb data de 25 de març de 1922, comunicà a E. Fischer que, al seu parer i després de les informacions que havia aconseguit, li recomanava, de moment, intentar solucionar l'assumepte sense que la legació danesa el duguera davant del Consell de Ministres. No obstant això, afegí que li prometia no oblidar-se de tema i insistir si no rebia cap resposta per part de les institucions espanyoles (2010CEF028).

Amb la mateixa finalitat i per tal d'acabar amb aquest problema, E. Fischer també es va posar en contacte amb Juan Toft, persona que no sols s'hi interessà, sinó que marxà a Oliva, on es va entrevistar amb V. Arnal per tal de conèixer l'assumepte de primera mà.

Després d'aquella entrevista, J. Toft quedà decidit a ajudar-los en la seua causa i inicià un periple de moviments per a conèixer l'estat en què es trobava l'oferta de venda de les possessions del palau d'E. Fischer.

Aquest mantingué informat el danés de tots els passos que anava donant per les institucions espanyoles a què acudí. Així, sabem mitjançant la correspondència que, en primer lloc, juntament amb V. Arnal, es dirigí a l'Ajuntament d'Oliva. Allí, tots dos preguntaren per la decisió que s'havia pres, davant l'oferta d'adquisició de les possessions d'E. Fischer del Palau, i al·legaren que el termini dels tres mesos, per a exercir o no el dret de tanteig i adquirir o denegar els béns que marcava la llei, ja havia passat.

Davant aquesta qüestió, el secretari de l'ajuntament els respongué dient-los que la institució no desitjava adquirir el palau, per no convindre als seus interessos (p. 2, 2010CEF025; p. 1, 2010CEF128), i que aquesta resolució ja s'havia transmés al Ministeri d'Instrucció Pública.

La seua sorpresa vingué quan, en arribar a la diputació, el diputat amb qui s'havien citat els digué que allí no tenien notícies sobre el rebuig per part de l'Ajuntament d'Oliva d'exercir el dret de tanteig. Una informació que no sols ignoraven ells, sinó que tampoc no ho sabia el Ministeri d'Instrucció Pública, institució amb què J. Toft també s'hi posà en contacte per a veure si tenia notícies sobre l'assumepte (2010CEF026).

D'aquesta manera, J. Toft escrigué de nou a E. Fischer per a demanar-li un llistat amb les despeses de les seues propietats del palau i per a preguntar-li quines eren les seues condicions de venda, per a poder fer-les arribar a la diputació i al ministeri amb l'objectiu que es reobrirà el cas, i que ambdues institucions decidiren si volien adquirir, o no, els béns d'E. Fischer (2010CEF025).

Amb tota aquesta informació a les seues mans, E. Fischer decidí escriure a V. Arnal una carta (el 24 d'abril de 1922), on li demanava que averiguara si

el govern provincial de València estava interessat a adquirir el conjunt de les seues possessions i, en cas negatiu, si l'Estat espanyol estava disposat a comprar-ho, ja que, sense la renúncia d'ambdues institucions als seus béns, no podia realitzar la venda a qualsevol altra persona física (p. 2, 2010CEF129). V. Arnal, davant aquesta petició, li aconsellà que, de nou, es posara en contacte amb representants del seu país a Madrid. Aquest consell vingué perquè V. Arnal seguia pensant que, sense el seu suport, no aconseguirien esbrinar les intencions d'ambdues institucions (2010CEF130). D'aquesta manera, E. Fischer escrigué de nou a la legació danesa, per tal d'accelerar la decisió (p. 1, 2010CEF133), però novament no va obtenir cap resultat (p. 7, 2010CEF029).

Davant la falta d'informació, V. Arnal no dubtà a aprofitar cada ocasió que tingué per a tractar d'interessar a personatges influents. Així ho féu a les acaballes de 1922 amb el comte d'Altea, a qui intentà captar perquè els ajudara a resoldre el tema del tanteig i duguera la causa davant el Ministeri de Belles Arts (2010CEF134), un intent que tampoc no va donar cap efecte, com en els casos anteriors (2010CEF137).

No obstant això, ja en 1924 —i davant la falta de notícies per part de les institucions— V. Arnal informà E. Fischer de l'existència d'una dona interessada a adquirir les seues possessions (2010CEF139). Aquesta dona era María Mostazo, viuda de Lara, una dona dedicada al món de les antiguitats, que s'interessà pel palau dels Centelles d'Oliva.

El problema en aquest negoci vingué, des del principi, a col·lació de la quantitat econòmica que la Sra. Mostazo estava disposada a pagar per les possessions del danés. Una quantitat molt baixa i inacceptable per a V. Arnal, davant la qual no va voler transigir.

V. Arnal, en un moment inicial, li féu una oferta per 100.000 pessetes, xifra que la Sra. Mostazo es negà rotundament a pagar. Aquesta li féu una contraoferta per un valor al voltant de les 25.000 pessetes, davant la complicada situació que sabia que tenia E. Fischer, ja que aquest no podia exportar res i aquestes possessions només li suposaven despeses (2010CEF142).

Per la seua banda, E. Fischer comunicà a V. Arnal la seua disposició de vendre les seues propietats per 80.000 pessetes, ja que hi havia una casa a Femmøller que volia comprar i es venia per aquesta quantitat. No obstant això, afegia que, cansat de la situació, inclús acceptaria devaluar-les fins a 50.000 pessetes a fi de vendre-les.

Però V. Arnal va pensar que era millor esperar a conèixer si la quantitat de l'oferta de la Sra. Mostazo superava la inicial. Davant aquest posicionament, E. Fischer va respondre comunicant-li que, per a ell, era més important vendre al més aviat possible a fer-ho per una gran quantitat. Preferia vendre les

seues possessions a un preu reduït si açò accelerava la seua venda. Per tant, sol·licità a V. Arnal que buscara nous interessats a comprar els seus béns (2010CEF148).

Amb aquest objectiu, V. Arnal es posà en marxa i aconseguí nous possibles compradors, tal com comunicà a E. Fischer en les seues missives posteriors. En aquestes, a més, podem veure com la negociació iniciada amb Maria Mostazo no arribà a cap lloc i després de l'oferta citada no tornaren a tenir notícies d'ella (2010CEF150).

Els primers compradors que sorgiren foren els jesuïtes, tal com ho conta V. Arnal a E. Fischer en la seua carta del 26 de novembre de 1924. En aquesta li fa saber que, després d'una entrevista amb el rector de l'església de Sant Roc, havia conegut l'interés per part dels jesuïtes per comprar el palau i, per a tal fi, havia quedat amb el rector que, quan el director provincial dels jesuïtes anara a Gandia, V. Arnal aniria a parlar del tema amb ell per a veure si aquesta compravenda es realitzava amb èxit (2010CEF150).

A banda dels religiosos, V. Arnal li féu arribar una carta a E. Fischer, el 4 de febrer de 1925, on li esmentava l'interés per part del marquès de la Calzada —un dels més grans propietaris de València— per les seues possessions del palau. En aquesta missiva, V. Arnal li narrà la visita d'aquest senyor i li comentà les seues bones impressions. Arribà a afirmar que no li estranyaria que aquesta persona decidira ubicar allí la seua casa. Davant aquesta situació, V. Arnal li recalçà la seua posició ferma respecte a la transacció i li tornà a recomanar que no es precipitara i fera una mala venda del palau (2010CEF152).

Davant aquestes noves notícies, E. Fischer tingué la deferència d'intentar posar-se en contacte amb la Sra. Mostazo per a saber quina era l'última quantitat que estava disposada a pagar per les seues possessions del palau, abans de tractar amb els nous possibles compradors. Volia saber si ella, en haver sigut la primera interessada, estava disposada o no a adquirir els seus béns (2010CEF153a).

Mentrestant, E. Fischer, des de Dinamarca, també realitzà les gestions pertinents per a dur a terme la venda de les seues possessions. Elles feren que el director del Museu Nacional de Dinamarca (2010CEF140 i 2010CEF141) i Sofia Krogle s'interessaren. Aquesta última inclús arribà a visitar-les (2010CEF154), però, com en tots els casos anteriors, finalment cap venda s'arribà a desenvolupar.

Així, davant l'absència de resposta de tots els possibles compradors, E. Fischer, ja en 1926, plantejà a V. Arnal l'opció d'anunciar la venda dels seus béns en el diari *ABC* (2010CEF156). Una acció que es dugué a terme, però que tampoc no va suposar cap solució a l'assumpte (2010CEF157).

Amb tot i això, E. Fischer i V. Arnal seguiren amb el seu propòsit, tal com mostra la carta que V. Arnal envià a E. Fischer al novembre de 1927, en què li comunicà l'apropament al governador civil de la província de València. Una persona que, amb motiu de la fira, s'havia hostatjat en sa casa i, després d'ensenyar-li el palau i contar-li la seua història, s'havia mostrat disposada a ajudar-los a resoldre l'assumpte (2010CEF157). Però com venia sent la tònica general, aquesta possibilitat s'esvaí i no suposà una solució.

Tampoc no ho va fer una de les últimes opcions que es plantejaren V. Arnal i E. Fischer. Una idea que passava per la seua declaració com a Monument Nacional, buscant d'aquesta manera que l'Estat espanyol l'adquirira.

Per a emprendre aquest pla, comptaren amb el suport del notari d'Oliva, el Sr. Mengual, qui coneixia el ministre de Belles Arts de l'època (1928) i es va comprometre amb V. Arnal de fer-li arribar la seua causa.

Per a desenvolupar-lo, V. Arnal demanà a E. Fischer un àlbum amb fotografies i uns poders per a poder dur a terme les gestions pertinents davant el Ministeri de Belles Arts (2010CEF160). Una petició que reafirmà novament amb una altra missiva enviada dos mesos després, al març de 1928, en què a més li va transmetre la confiança del notari davant el supòsit d'adquisició del palau per l'Estat espanyol. En la dita carta, a més, li feia saber que, de ser així, el danés hauria de tornar la part del fris que s'havia endut a Copenhaguen, juntament amb la documentació que havia pres amb V. Lauritzen (els plànols i dibuixos) de la part del palau que s'havien volgut endur i havien desmuntat, per tal de reconstruir-lo (p. 2, 2010CEF161).

Davant aquesta petició, E. Fischer li envià a V. Arnal els poders que aquest li havia demanat establint que esperava que, aquesta vegada, les gestions es realitzaren i desenvoluparen sense cap contratemps. Dit açò, afegí que la quantitat a què ascendirien els seus béns del palau seria de 100.000 pessetes, mentre que el fris i la seua documentació costarien almenys 55.000 pessetes (2010CEF162).

No obstant això, aquesta possibilitat quedà esvaïda de nou i, al gener de 1930, V. Arnal comunicava a E. Fischer que el notari encara no havia anat a Madrid (2010CEF164).

Un any després, ja en 1931, amb la proclamació de la Segona República a Espanya, E. Fischer es posà en contacte amb V. Arnal esperant que aquest nou govern el deixara endur-se a l'estranger les parts que havia desmantellat del palau i, així, poder aconseguir el somni pel qual duia tant de temps lluitant. Però V. Arnal prompte li féu saber que aquest govern no sols no el deixaria endur-se les peces, sinó que a més havia enfortit les lleis referents al patrimoni nacional (p. 2, 2010CEF167).

Juntament amb aquest nou revers, per aquestes dates, a E. Fischer se li uní el problema referent a les despeses relacionades amb la manutenció de les seues propietats. Un problema que el venia perseguint tot aquest temps, però que per aquell moment arribà a ser insostenible. V. Arnal, desbordat per la situació, arribà a comunicar-li que si no li enviava tot el que devia, no podria fer front a totes les despeses i els béns del Palau serien confiscats per l'Estat (2010CEF167).

A més a més, per si fóra poc, amb tot el que ja tenien sobre ells, en 1932 Oliva es va veure afectada per les pluges torrencials. Unes pluges que afectaren part de les possessions del danés al palau i propiciaren el fatídic enfonsament de dues plantes del monument.

Davant aquests contratemps, V. Arnal es posà de nou en contacte amb E. Fischer, per tal de posar-lo al corrent de la situació. D'aquesta manera, amb data de 12 de gener de 1932, li envià una missiva on li adjuntà tres croquis amb els mapes de danys que s'havien ocasionat i li féu saber el que havia passat (fig. 15). També li comunicà que ja havia avisat a l'ajuntament i que l'arquitecte municipal havia visitat el lloc i havia informat el governador civil de València i el Ministeri de Belles Arts, per la qual cosa estava a l'espera de la inspecció i el dictamen oficial (2010CEF168a).

Aquest dictamen arribà i V. Arnal li ho comunicà a E. Fischer amb una missiva firmada l'11 de setembre, en què li féu saber que se li havien concedit un total de 2.000 pessetes per a realitzar les obres pertinents per a consolidar les seues possessions del palau. També li digué que aquestes les realitzaria l'arquitecte de l'Estat, Jerónimo Martorell, una persona que a més li havia dit que intentaria aconseguir més subvencions per a la conservació de l'edifici i li havia remarcat la necessitat de consolidar les teulades de les sales 11, 12 i 8, ja que suposaven un gran problema (2010CEF169).

Tot i aquestes advertències, l'obra no arribà a temps i les pluges que caigueren, el mes de setembre d'aquell any, empitjoraren encara més la situació. Aquest fet obligà V. Arnal a demanar a E. Fischer més fons, ja que les teulades de les sales esmentades suposaven un greu perill i els veïns s'havien queixat ja a l'ajuntament. Així que, si no es duïen a terme per part d'ells, seria l'ajuntament qui, a costa del propietari, faria l'obra.

No obstant això, en aquesta ocasió el problema si se solucionà a temps. Les obres en els dits sectors es desenvoluparen, amb subvenció de l'Estat, tal com li va fer arribar V. Arnal a E. Fischer en una carta que li envià al gener de 1934 (2010CEF171).

Desgraciadament, en 1936 s'inicià la Guerra Civil Espanyola, un conflicte que s'allargà fins al 1939 i suposà, per a Oliva i per a tot el territori espanyol,

un gran colp. Foren temps molt durs en què la correspondència entre V. Arnal i E. Fischer cessà.

Des de l'esclat de la guerra, la primera notícia que E. Fischer tingué de V. Arnal fou el 9 d'agost de 1939. En aquesta data, V. Arnal li envià una carta on li contava el malson que havia suposat la guerra i com aquesta afectà també el palau. Li contà com aquest fou assaltat i es cremà gran part de la fusta; contà com robaren les columnes i altres objectes emmagatzemats i el fris quedà completament deteriorat (2010CEF174). Tot ell havia quedat en ruïnes.

E. Fischer, en llegir aquesta carta, d'una banda s'alegrà d'obtenir notícies del seu amic, però d'altra es va lamentar, tant pel que havia ocorregut a Espanya, com per no haver pogut fer res per poder salvar més part del palau. Així, fruit de l'estima que li tenia al monument —tot i que s'havia convertit en un malson per a ell, un dia fou l'inici del seu gran somni— li pregà a V. Arnal que li comunicara si ell, des de Dinamarca, podia fer alguna cosa per salvar algun dels objectes que havien sobreviscut. Amb aquesta pregària, afegí tot un inventari d'allò que ell havia deixat allí després de la seua marxa a Copenhaguen i un àlbum de fotografies preses per ell de les sales del palau (2010CEF177 i 2010CEF178), amb l'objectiu que V. Arnal sabera tot el que hi havia i poder denunciar la seua desaparició (pp. 2-3, 2010CEF179).

Però res es pogué fer en aquest sentit. Amb tot i això, l'últim gran colp per al palau encara estava per vindre. Fou en 1950, quan V. Arnal tornà a tenir notícies d'E. Fischer, passada la Segona Guerra Mundial. Aleshores, li comunicà que durant aquest temps, a causa dels despreniments que s'hi donaren, aquest havia estat declarat en estat de ruïnes per part de l'ajuntament i s'havia procedit a la seua demolició (2010CEF179) (fig. 16). Afortunadament, no tot es va perdre. D'una banda, aquells objectes mobles que E. Fischer s'havia endut a Dinamarca foren conservats a sa casa, a Nørrehald. D'altra banda, altres objectes sobrevisqueren a Oliva: uns resistiren amagats a l'interior de les cases i altres —les columnes que hui en dia podem observar al Museu Arqueològic d'Oliva— resistiren perquè foren resguardades a l'església de Santa Maria la Major en el transcurs de la Guerra Civil.

Aquests béns, finalment, foren els únics que van romandre del palau. Un palau que el 1920 va ser declarat Monument Arquitectònic i Artístic per a salvaguardar-lo de l'exportació, però que malauradament aquesta acció no suposà la seua persistència. Per això, aquest llegat és tan important. Una rellevància que, com hem citat a l'inici de l'article, fou vista pel mateix V. Lauritzen, quan viatjà a Oliva a finals del s. xx i trobà el palau pràcticament desaparegut.

D'aquesta manera, cal remarcar la gran feina de recopilació de documentació executada per V. Lauritzen, que ens ha permés conservar un dels majors

llegats documentals i gràfics d'un palau quasi desaparegut. Fou després de la seua visita a Oliva, en 1978, quan conscient de la importància de la documentació que ell, juntament amb els altres membres de la brigada danesa i E. Fischer havien realitzat del palau, decidí iniciar una labor de recopilació de tot el material que forma hui el llegat que ací presentem. Una labor que, com hem citat, va completar la conservadora emèrita de la Hispanic Society of America, Priscilla Müller, juntament amb Olga Fischer, la viuda d'E. Fischer, qui conservava part de l'arxiu del seu home (p. 8, 2010CEF029).

Una documentació que, en part, fou oferta a l'Ajuntament d'Oliva, tal com podem veure en el document conservat de l'11 d'abril de 1979, on O. Fischer va prometre que a la seua mort tot el llegat d'E. Fischer el donaria a l'Ajuntament d'Oliva (2010CEF007). Un oferiment que la institució acceptà de bon grau (2010CEF008), però que finalment no s'hi donà, tal com confirma el document del 23 de juliol de 1987, on s'estableix que tota aquesta documentació va passar a formar part de l'arxiu de la HSA (2010CEF010).

Tanmateix, gràcies a la labor realitzada en 2007 per l'Ajuntament d'Oliva, el director tècnic del Museu Arqueològic d'Oliva i l'Associació Cultural Centelles i Riusech, una documentació gràfica i textual vingué finalment a la nostra localitat i ens permet tenir-la a l'abast per a estudiar-la, amb la intenció d'ampliar els coneixements que tenim sobre el palau que un dia fou el centre de la vila.

Gràcies a aquest llegat, ens podem acostar un poc més a la història del monument, conèixer com era i per què, hui en dia, es troba en part desaparegut i en part amagat entre la mitgera de les cases que s'assenten al seu recinte.

3. CONCLUSIÓ

Finalitzat aquest estudi, podem afirmar que són moltes les informacions que ens han permés extraure el llegat i diverses les conclusions a què hem pogut arribar amb elles. Així, per a posar fi a l'article, ens agradaria citar-les i destacar-les.

En aquest sentit, el primer fet a destacar seria la feina de recopilació realitzada per totes les persones i institucions citades. Sense la seua tasca no hauria sigut possible desenvolupar ni aquest article ni treballs anteriors referents al palau que s'han basat en el llegat. Sense el seu treball previ de recopilació, no sols ens seria molt complicat conèixer la història del s. xx del monument, sinó que també tindríem grans problemes a l'hora d'esbrinar algunes de les seues parts i la seua decoració ornamental tan característica.

En segon lloc, voldríem recalcar la importància de tot aquest conjunt gràfic i textual en si mateix. E. Fischer, juntament amb V. Lauritzen, deixaren un

ampli llegat documental i fotogràfic referent al palau, que ens permet tenir una visió àmplia de la seua història, natura i importància. Un repertori ampli i heterogeni que ens ha acostat a la història del s. xx del palau dels Centelles d'Oliva lligada a E. Fischer. Un conjunt a través del qual hem arribat a conèixer, en primer lloc, quines eren les reals intencions del danés E. Fischer a l'hora de desmantellar el palau per a desenvolupar el seu projecte de creació d'un Museu d'Art Espanyol a Copenhaguen. En segon lloc, com dugué a terme el procés d'adquisició dels immobles. En tercer lloc, com fou el procés de documentació i desmuntatge de les parts del monument que més van interessar a E. Fischer i que havien sobreviscut al pas del temps. En quart lloc, quins foren els tràmits legals que va seguir, tant al seu país —perquè li permeteren desenvolupar el seu projecte— com a Espanya, per a poder endur-se les peces. I finalment, en quint lloc, ens ha mostrat quins foren els problemes que l'arquitecte danés va intentar pal·liar des que el palau fou declarat Monument Arquitectònic i Artístic, en 1920, i el seu somni començà a esvaïr-se fins que fou declarat com a ruïna.

Un repertori que, a banda, ens ha permés extraure una sèrie de reflexions i conclusions referents a la seua història. Així, en relació a la intenció d'E. Fischer de desmantellar el palau, els seus documents ens han fet veure que el seu projecte anava més enllà de l'objectiu que tenien la gran majoria dels antiquaris —comuns al seu temps— que compraven per a la seua satisfacció personal. Podríem dir que el seu somni va ser més ambiciós. Ell anà més enllà. El nostre protagonista, després de conèixer i enamorar-se de l'art espanyol, va voler traslladar part d'aquell a Dinamarca perquè fóra contemplat i apreciat pels escandinaus, on per aquell moment poc es coneixia del nostre art. Per tant, podríem afirmar que la finalitat última del projecte d'E. Fischer tenia un caràcter altruista i didàctic.

Referent al procés d'adquisició dels immobles, hem pogut veure com E. Fischer distà de nou de la figura de l'espoliador a l'ús, que adquiria conjunts per a desmembrar-los i vendre'ls al millor postor, amb la intenció de traure el màxim benefici personal. L'arquitecte danés va idear un pla ordenat i sistemàtic de desmantellament i, per a poder desenvolupar-lo, el primer que va fer fou adquirir aquelles parts del palau on es trobaven les peces que volia traslladar.

En relació al dit procés de documentació i desmuntatge de les parts del monument que interessaren a E. Fischer, hem pogut comprovar l'organització sistemàtica seguida que, en primer lloc, el dugué a crear un grup de treball i, en segon, el féu documentar totes les peces que s'hi volgué endur, primer al seu lloc d'origen i, després, amb les seccions en què anaven a dividir-se i fi-

nalment, una vegada ja dividides, per a poder així recrear-les a Copenhaguen de la manera més similar possible.

També hem pogut descobrir, a través de tota la documentació, que E. Fischer intercanvià amb institucions, tant daneses com espanyoles, la seua incansable labor per tal d'acomplir el seu somni. Una documentació que, unida al gran nucli de cartes intercanviades amb V. Arnal, ens han permés acostar-nos als problemes a què ambdós hagueren de fer front una vegada el palau fou declarat Monument Arquitectònic i Artístic en 1920 i el seu somni començà a esvair-se fins que fou declarat en ruïnes.

Tot un conjunt de documents que ens han ajudat a comprendre millor E. Fischer i a no veure'l com un "antiquari espoliador" i a apreciar la seua feina. Un treball que, sense ser el seu objectiu, s'ha convertit en un material de valor incalculable i indispensable, que ens permet acostar-nos al pràcticament desaparegut palau dels Centelles d'Oliva. Aquell que un dia fou un dels majors referents del Gòtic tardà i Renaixement primerenc valencià; que fou residència dels comtes de la família Centelles; i que dominà la vila d'Oliva al llarg de més de cinc segles, fins que els avatars del temps feren que desapareguera entre els seus carrers, tal com ens ha mostrat el mateix llegat.

Un llegat amb què hem pogut veure com, tot i haver sigut declarat Monument Arquitectònic i Artístic en 1920, tot i que fou el quint monument que es va declarar al territori valencià; tot i trobar-se en l'actualitat entre els Béns d'Interés Cultural —màxima figura de protecció dins de la Llei 16/1985, de Patrimoni Històric Espanyol—,⁴² no s'ha conservat i el que perdura es troba hui ocult al nucli històric de la ciutat entre les cases que ocupen el seu lloc.

Sols la torre de la Comare, restaurada en 1999, i les peces exposades al Museu Arqueològic d'Oliva, juntament amb la maqueta i la reproducció de part del fris (que es troba a la HSA), ens mostren i acosten al que un dia fou el palau del Centelles, un edifici de semblança fortificada però que, com hem reiterat, albergà una de les construccions goticorenaixentistes més importants del territori que dominà la nostra localitat.

Un monument que, no hem d'oblidar, forma part de la nostra història, del nostre patrimoni i de nosaltres mateixos. Per tot açò, cal posar-lo en valor, protegir-lo i difondre la seua història perquè tant els visitants com les futures generacions puguen conèixer-lo, estimar-lo i custodiar-lo també.

Per a acabar, esperem que aquest article fomenti tant l'esperit d'estudi al voltant d'aquest monument com incentive la consciència de la necessitat de

42. Una característica que li ve donada per la seua declaració com a Monument Arquitectònic Artístic del 23 de juliol de 1920.

realitzar noves actuacions en relació a ell perquè aquest Bé d'Interés Cultural no desaparega ni s'oblidi.

BIBLIOGRAFIA

- ÁLAMO, Constancio del; BENDALA, Manuel i Jorge MAIER (2009): “Archer Milton, Huntington, hispanista y coleccionista”, dins BENDALA, Manuel, i al. (coord.), *El tesoro arqueológico de la Hispanic Society of America* (Exposición, Museo Arqueológico Regional, Alcalá de Henares, diciembre 2008-abril 2009), Consejería de Cultura y Turismo, Madrid, pp. 18-37.
- BREDSLEY, A. (2000): “Presentación de the HSA”, dins LENEGHAN, Patrick (coord.), *Tesoros de la Hispanic Society of America*, Ediciones El Viso, Nova York, pp. 11-13.
- CANTO, Elena (2017): *Historia de un sueño frustrado. El proyecto de Museo de Arte Español en Copenhague (Dinamarca), 1917-1950. Una puesta en valor del castillo-palacio de los Condes de Centelles (Oliva, Valencia)*, Universidad Autónoma de Madrid [pendent de publicació].
- CODDING, Mitchell A. (2000): “El Alma de España en un museo: Archer Milton Huntington y su visión de The HSA”, dins LENEGHAN, Patrick (coord.), *Tesoros de la Hispanic Society of America*, Ediciones El Viso, Nova York, pp. 15-37.
- ESCOLANO, Gaspar (1611): *Segunda parte de la decada primera de la historia de la insigne y Coronada ciudad y Reyno de Valencia*, Pedro Patricio Mey, València.
- GONZÁLEZ, Manuel (2010): “Catálogo monumental y artístico de la provincia de Valencia”, dins LÓPEZ-YARTO, Amelia (ed.), *Catálogo Monumental de España: (1900-1961)*, t. II, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid.
- LLORENTE I OLIVARES, Teodor (1887-1889): *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Valencia*, Establecimiento Tipográfico-Editorial de Daniel Cortezo y C^a, Barcelona, vol. II.
- MÜLLER, Priscilla (1997): “El Palau d'Oliva dels Centelles”, dins ESTEVE, Antoni (coord.), *El Palau dels Centelles d'Oliva*, Associació Cultural Centelles i Riusech, Oliva, pp. 87-145.
- (1999): “A la recerca del palau”, dins *Cabdells*, 1, Associació Cultural Centelles i Riusech, Oliva, pp. 21-28.
- (2013): “El Palacio de los Centelles de Oliva: contexto y contextos”, dins ESTEVE, Antoni (ed.), *El Palacio condal de Oliva: catálogo de*

los planos de Egil Fischer y Vilhelm Lauritzen, Ayuntamiento de Oliva, Oliva, pp. 31-65.

PEIRÓ, E. i Francisco de Paula COTS (1997): “Notes prèvies al Palau d’Oliva”, dins ESTEVE, Antoni (coord.), *El Palau dels Centelles d’Oliva*, Associació Cultural Centelles i Riusech, Oliva, pp. 77-87.

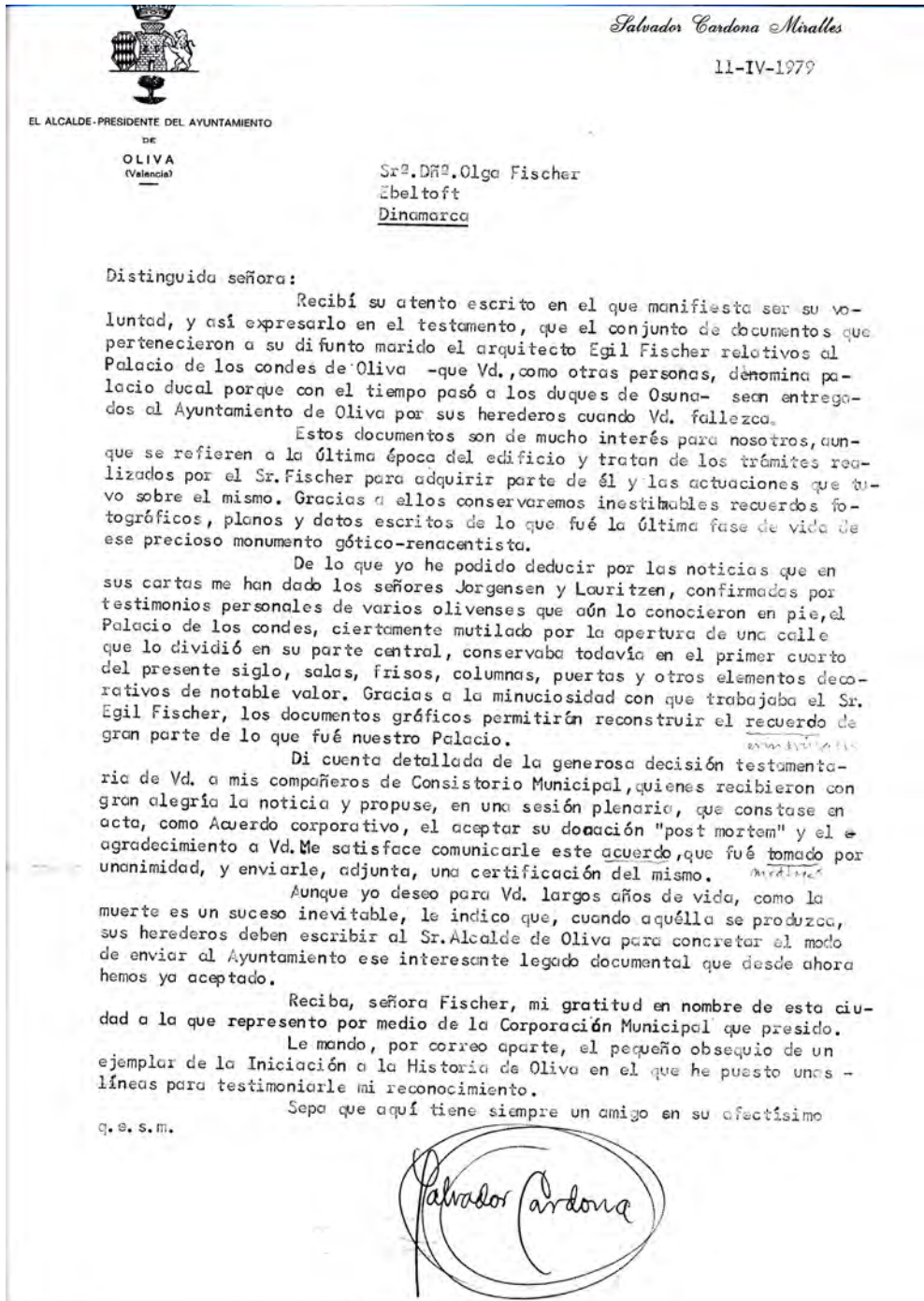

Fig. 1. Carta de l'alcalde S. Cardona a O. Fischer, on li mostra l'interés de la localitat pels seus documents i l'acceptació d'aquests per part de l'ajuntament a l'abril de 1979 (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF007, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Oliva recupera 584 documentos del Palacio de Centelles de hace un siglo

Cartas manuscritas, planos y fotografías del edificio que estaban en manos de la Hispanic Society of America vuelven a la ciudad

05.08.11 - 00:11 - BARBARA BORJA | OLIVA

Después de un siglo de historia, Oliva recupera un estudio perteneciente al Palacio de Centelles realizado por el arquitecto danés Ejgil Fischer a principios del siglo XX. Este informe está compuesto por 584 documentos formados por planos, cartas manuscritas y fotografías, que describen minuciosamente este Palacio Condal del que a día de hoy solo se conservan los restos de una de sus cuatro torres restaurada y alguno de sus muros.

Fischer, enamorado de la arquitectura del palacio, se llevó parte del material y de su estudio a su país, Dinamarca. Más tarde, fueron adquiridos por la Hispanic Society of America y allí han permanecido hasta el 16 de junio de 2011, momento en que es devuelto a Oliva y expuesto en el Museo Arqueológico de la ciudad. «Han tenido que pasar casi 100 años hasta que Oliva ha podido recuperar parte de su patrimonio histórico», asegura Joan Pi, regidor de Cultura. Para ello, ha sido «imprescindible» la labor de muchas personas que han puesto «empeño en conseguir que algo tan valioso como es que esta documentación vuelva a su lugar de origen», continuó.

Ya en 1920, el Palacio de Centelles fue declarado Monumento Nacional por su gran importancia cultural. Después del franquismo quedó totalmente olvidado «e incluso construyeron casas en medio». Fue años más tarde cuando un arquitecto que había trabajado para Fisher empezó a gestionar la conservación de los restos del inmueble y mediante una solicitud a Salvador Cardona, antiguo alcalde de la localidad se realizó un seguimiento para que algún día volviera a Oliva todo el material extraído. «Y ese día por fin ha llegado», agregó Pi.

Este trabajo «ha sido posible» gracias al arqueólogo municipal, Vicent Burguera; al presidente de la Associació Cultural Centelles i Riu Sec, Antoni Esteve; al regidor de Cultura, Joan Pi; así como anteriores miembros del Consistorio.

Instantánea. Imagen antigua del Palacio de Centelles :: LP

Fig. 2. Notícia de *Las Provincias*, on s'anuncia la cessió per la HSA del Lligat d'E. Fischer a Oliva (<<http://www.lasprovincias.es/v/20110805/safor/oliva-recupera-documentos-palacio-20110805.html>>, © *Las Provincias*).

Fig. 3. Trillat del camp (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. AG010 Ng.57, c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 4. Detall del palau desmuntat i embalat (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. AG010 F.S-18, c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

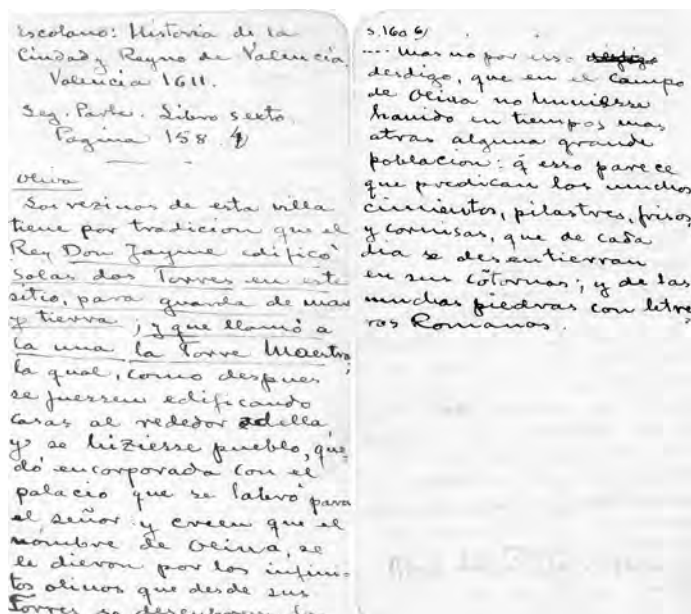

Fig. 5. Còpia d'E. Fischer del fragment de Gaspar Escolano referent al palau i a Oliva (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF055, c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

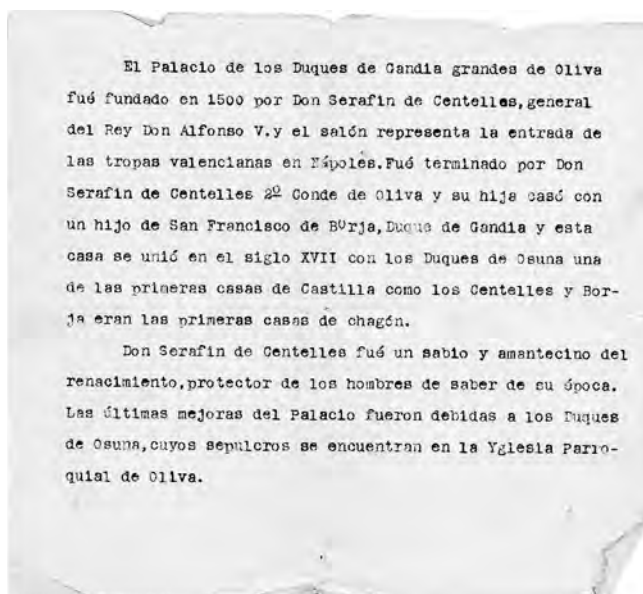

Fig. 6. Nota mecanografiada sobre els anteriors amos del palau (Lle-
gat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF048, c. 1917-1920, © Museu
Arqueològic d'Oliva).

Fig. 7. Vista del palau des de l'antiga carretera de Gandia (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. AG010 F.AG-31, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 8. Entrada principal del palau (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. AG010 F.AP-11, c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

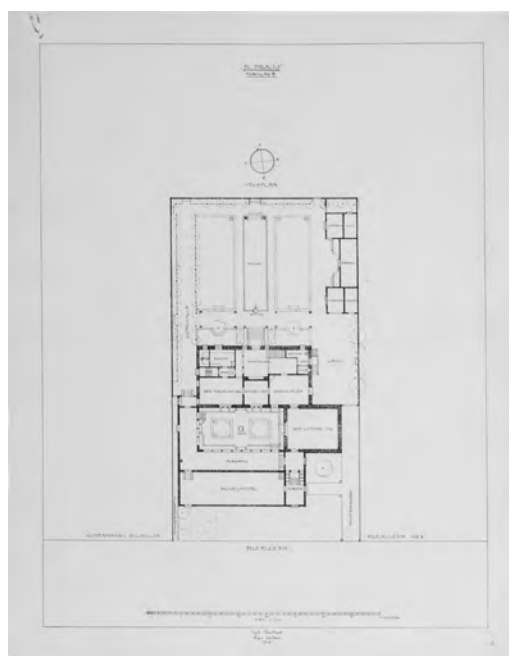
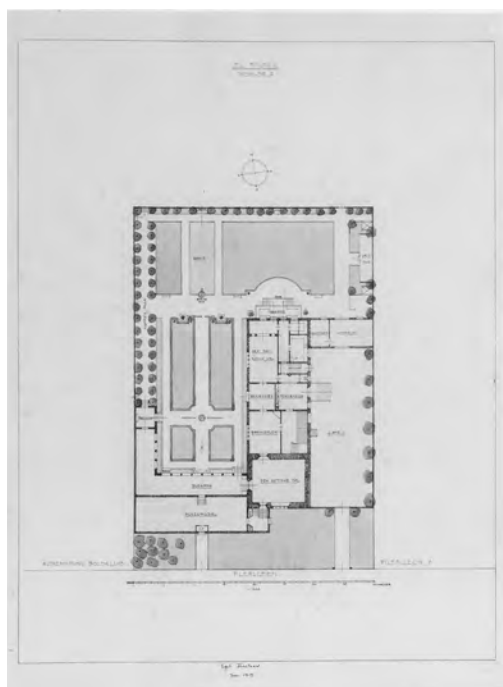
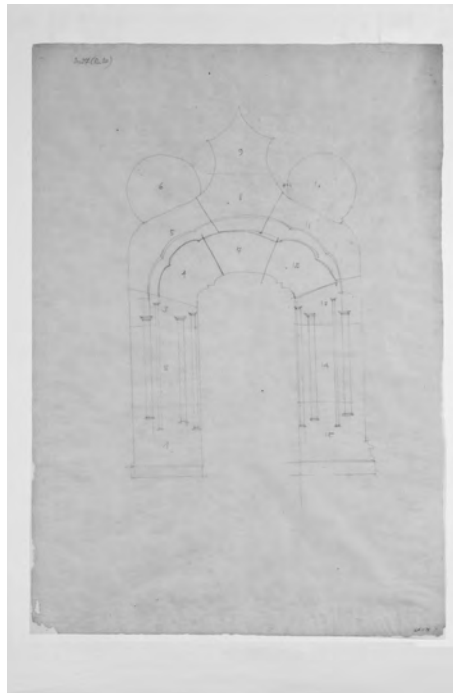
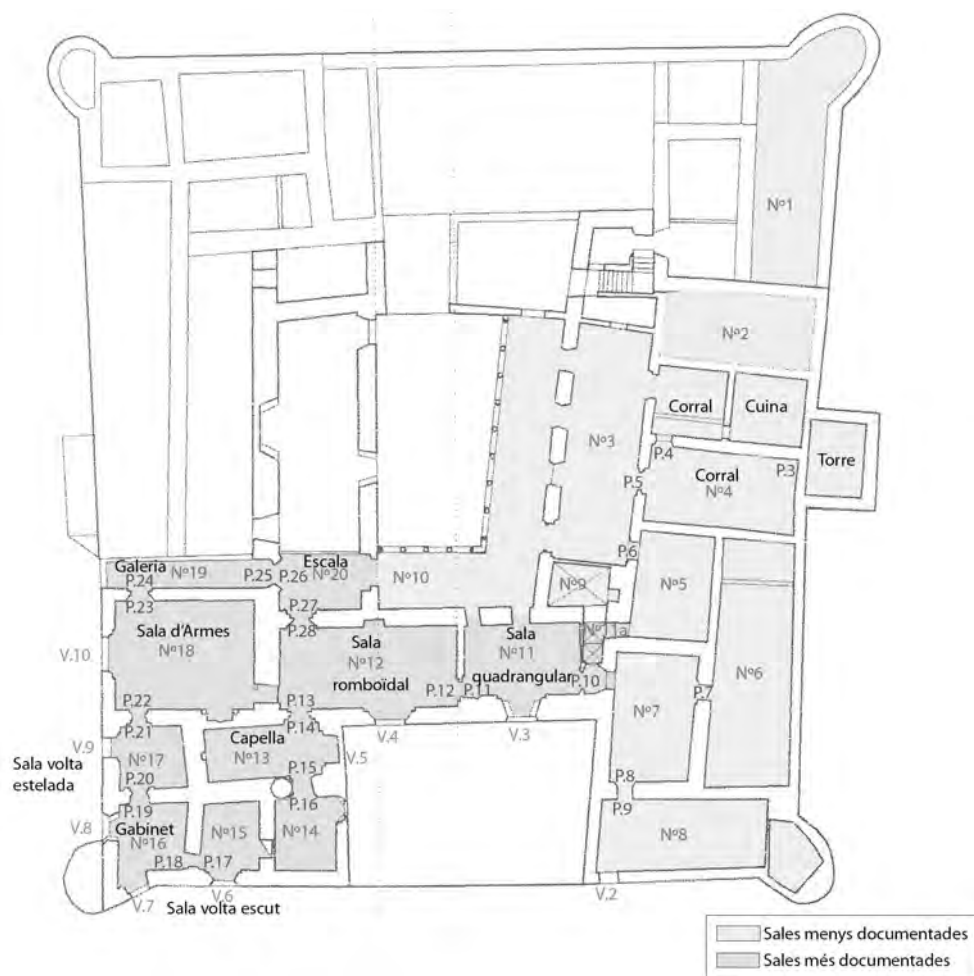

Fig. 9. Planta de les dues propostes del Museu d'Art Espanyol, que adjunta E. Fischer amb la carta de 1919 (Llegat d'Egil Fischer, núm. E-1, núm. 1 i E-3, núm. 3, © Museu Arqueològic d'Oliva).

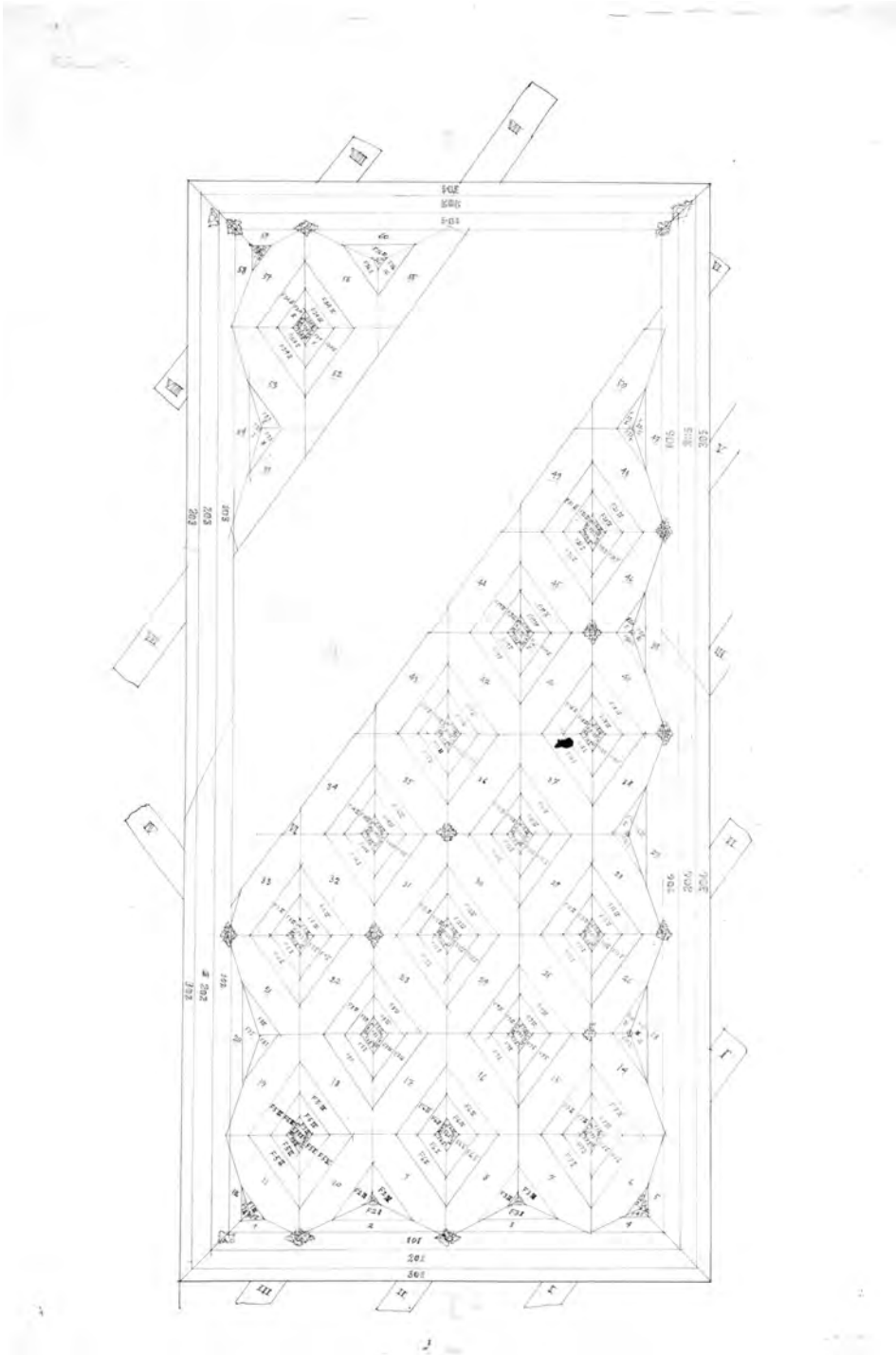

Fig. 10. Exemple del treball de documentació d'E. Fischer, porta 27 (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. AG010 FAG-33 i 36, LA1124 i LA117, c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 11. Plànol de la primera planta del palau, amb els números i els noms de les sales; portes i finestres numerades (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. LA1109 [amb modificacions d'E. Canto Muñoz, 2017], © Museu Arqueològic d'Olivea).

Fig. 12. Enteixinat romboïdal, sala 12 (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. LA1114 c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 13. Vicent Arnal (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. AG010 F.S-25, c. 1917-1920, © Museu Arqueològic d'Oliva).

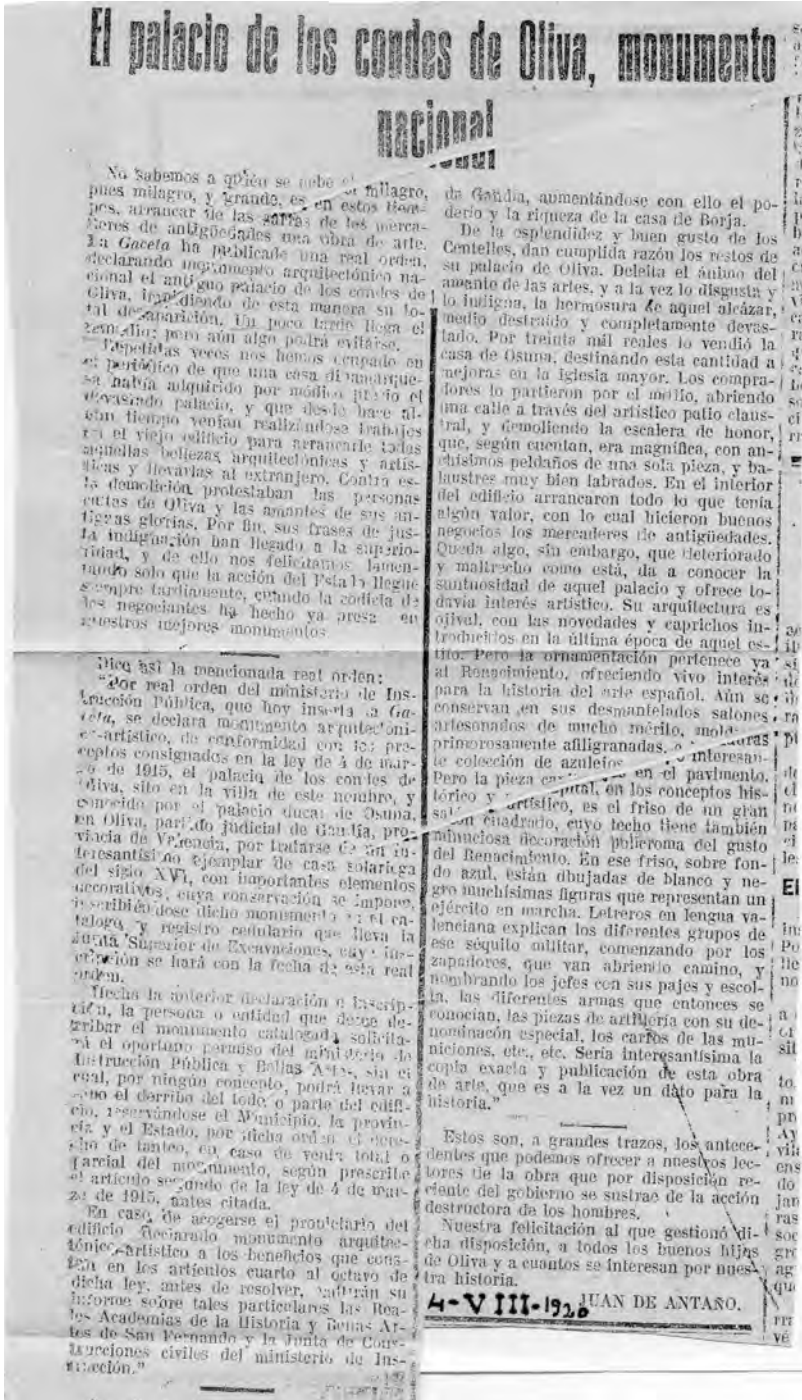
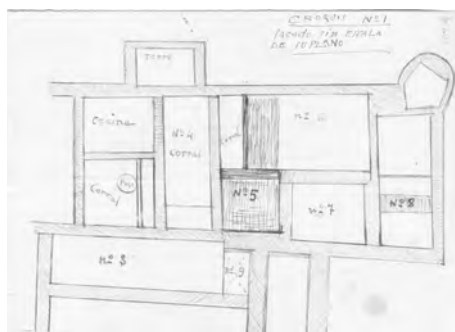
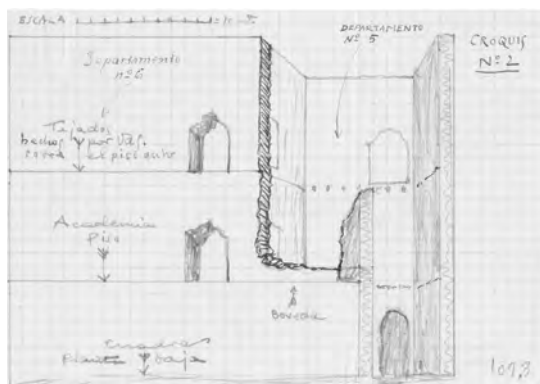

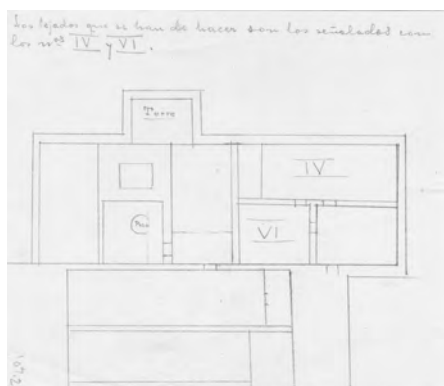
Fig. 14. Retall de premsa (*El Palacio de los condes de Oliva, monumento nacional*, 4 d'agost de 1920, Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF032, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 15a. Croquis de dany 1: planta de l'ala occidental amb sales danyades (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF168d, 1932, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 15b. Croquis de dany 2: alçat, vista frontal de les dues plantes (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF168c, 1932, © Museu Arqueològic d'Oliva).

Fig. 15c. Croquis de dany de les teulades (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF168b, 1932, © Museu Arqueològic d'Oliva).

està bien. Stó hijo, que en suos últimos cumplió ²
 19 años, el año anterior terminó el bachiller,
 y ahora en el próximo mes de Mayo, se exa-
 minará en la Academia General Mili-
 tar de Zaragoza y si aprueba ingresará
 en esta academia, para seguir la carre-
 ra militar.

Respecto al Palacio, siento partici-
 parle que hubo varios desprendimientos oca-
 sionados por las lluvias y el aynte-
 nimiento lo declaró en estado de ruina y
 obligó a su demolición, pero los propie-
 tarios no quisieron hacerlo por en-
 cuenta y lo hizo el Ayuntamiento.

Yo ya le enteré de que durante la
 revolución que tuvimos en este país, lo
 rojós, se llevaron todas las bigas y mar-
 moles, columnas, y los artesonados
 y que el fars de la sala de armas
 lo habian estropeado y quitado de esta
 sala, algunas bigas del techo y Va me

117.2

Fig. 16. Part de la carta de V. Arnal a E. Fischer, en què li comunica la demolició del palau (Llegat d'Egil Fischer, núm. inv. 2010CEF179, p. 2, © Museu Arqueològic d'Oliva).